

Metehan AYDIN

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri
(Dinler Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara Türkiye (mete.aydin.ma@gmail.com),
<https://orcid.org/0000-0003-0350-5971>

MACAR BELGELERİNDE *TÁLTOS* MÜCADELELERİ

Özet

Geleneksel Türk dinî inanışları ve/veya Şamanizm ile ilgili literatürde, don değiştirmek olarak adlandırılan, bir hayvanın görüntüsüne bürünmek, Fin-Ugor ve Avrasya Şamanlığı içerisinde önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Don değiştirme, Şamanlık ile ilgili birçok efsane ve memoratta görülen çok yaygın bir motif olduğu gibi aynı zamanda dünyanın birçok bölgesinde şekil değiştirme ya da metamorfoz adı altında önemli bir yer tutar. Bu olgular evrensel özellikler gösterdiği gibi, millî özellikler de barındırır. Türk - Altay Şamanlığı içerisinde don değiştirmek olarak adlandırılan bu olgunun, Türklerle yüzlerce yıl iç içe yaşamış olan Macarların eski dinî inanışlarında *Táltos* olarak adlandırılan şahsiyetler çerçevesindeki inanış kültürü içerisinde de görülür. Bu çalışmada Macar cadı mahkemesi belgeleri ve halk bilimi kayıtlarında yer edinmiş, çoğunlukla boğa ya da ateş formuna bürünmüş *Táltos* mücadele motifleri incelenecek, bu kayıtlardan örnekler sunulacaktır. Çalışmanın amacı Macar *Táltos* motifi ile Avrasya – Türk Şamanlığı arasındaki benzerlikler ve karşılaştırmalar için bir bağlantı noktası oluşturmaktır.

Anahtar Kelimeler: Táltos, Boğa, Mücadele, Şaman, Don Değiştirme

Metehan AYDIN

PhD Student, Ankara University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy
and Religious Studies (History of Religions), Ankara Turkey (mete.aydin.ma@gmail.com),
<https://orcid.org/0000-0003-0350-5971>

THE *TÁLTOS* STRUGGLE IN HUNGARIAN DOCUMENTS

Abstract

Taking an animal form, which is called “don değiştirmek (metamorphosis) in Turkish Traditional Turkish believes and/or Shamanism also appears as an important phenomenon in Fin-Ugric and Eurasian shamanism. “Don değiştirmek” covers a special place in many places around the world under the name of shape-shifting or metamorphosis as well as it is a very common belief seen in many legends and narrations related to Shamanism. These phenomena contain national features as well as universal ones. This phenomenon, which is called “don değiştirmek” in Turk – Altay Shamanism, has also appeared in the traditional religion of Hungarians who had lived together with Turks for centuries. In this study, the motif of *Táltos* struggles which has taken place in forms of mostly bulls or flames, that appears in witch trials and folkloric records will be analysed, and some examples of those

records will be presented. The aim of this study is to form a connection point for comparisons between Hungarian *Táltos* and Eurasian-Turkish Shamanism.

Keywords: Táltos, Bull, Struggle, Shaman, Metamorphosis

GİRİŞ

Macarlar, Urallardaki yurtlarından günümüzdeki vatanlarına gelene kadarki göçleri boyunca üç farklı yaşam tarzı benimsemişler, birçok topluluk ile etkileşime girmişlerdir. M.Ö. 5000 ila 3000 yılının sonuna kadar Doğu-Batı Urallardaki Fin-Ugor yaşamları sırasında avcı-balıkçı bir toplum olarak varlıklarını sürdürmüşler, buna ek olarak yabancı meyve toplayıcılığı yapmışlar ve göl-nehir kenarlarına yerleşmişlerdir. Doğal olarak manevi kültürleri de bu çerçevede gelişme göstermiş arkeolojik buluntularda görüldüğü üzere maddi kültürlerinde su kuşlarının tasvirlerine daha çok yer vermişlerdir [1, s. 10–12,2, s. 51–53,3, s. 31,32,4, s. 18]. Macar dini inanışlarının en eski tabakası da Ural / Fin-Ugor dönemine denk gelmekte ve bunun kalıntıları *regöslerde* (Şaman şarkıları) ve Macar inanış motiflerinden dünya ağacı elementinde görülmektedir [1, s. 12,5, s. 295–297].

Fin-Ugorlarının ayrışmasının ardından Uralların doğusuna doğru göçen Ugorlar, önceki yaşamlarına oranla daha geniş bölgede daha seyrek yerleşimler oluşturmuş ve aralarındaki kültürel ve dilsel bağ uzaklaşmaya başlamıştır. Coğrafi şartların da değişmesi ile bu ormanlı bozkır bölgesinde M.Ö. 2000 ile 500 yılları arasında yaşayan Ugor topluluklarında manevi kültür de değişime maruz kalmıştır. Bu dönemde Macarların ataları muhtemelen Andronovo kültürünün kuzey sınırları ya da bu bölgenin etki alanı içerisinde yer almıştır. Andronovo kültürü insanları da bu dönemde çoktan karmaşık üretime geçmiş, tarım ve at besiciliği ile ilgileniyorlardı. Muhtemelen Andronova kültürü insanların da etkisiyle Ugorlar arasında tarım ve at besiciliği önemli bir rol oynamıştır ki Macarcadaki “ló (at)”, “nyereg (eyer)”, “fék (dizgin)”, “ostor” (kamçı) gibi atçılık ile ilgili kelimeler akraba Ugor dillerinde de görülmektedir. At hem bir ulaşım aracı hem de besin kaynağı olarak kullanılmış ve zamanla inanış dünyalarını da etkilemiştir. Bunların etkileri, hem Ob-Ugor halklarının şiirlerinde hem de arkeolojik kazılar sonucunda at kurbanı ve atlı gömülme kalıntılarında görülmektedir [1, s. 9–16,3, s. 35,36,4, s. 42–45].

Macarlar için yeni bir dönem, M.S. 500 ile 600 yılları arasında başlamış ve Yurt Tutuş sürecine kadar devam etmiştir. Bu dönemde yoğun Türk etkisi görülmektedir. Bu dönemde günümüz Başkurdistan bölgesine göçen Macarlar, Onogur Bulgarlar ile yoğun etkileşime girmiştir. M.S. 750 civarında ise Volga – Don - Azov Denizi civarına yerleşen Macarlar, artık Hazar egemenliğine girmiştir. Bölgede yarı göçebe yaşam tarzı benimseyen

Hazarların güçlü ekonomisi ve barış sağlayan güçlü ordusu sayesinde zamanla Macarlar da yarı göçebe yaşam tarzı benimsemişlerdir. Bölgedeki Türk etkisi, Macarcada görülen 200 – 250 Bulgar kökenli kelimedede ve 8 Macar boyundan 6 tanesinin isimlerinin Türk kökenli olmasında görülmektedir. Yurt Tutuş dönemindeki Macar boylarının isimlerinin geçtiği tek yazılı kaynak ise Konstantin Porphyrogenitus'un De Administrando Imperio eserinin 40. bölümüdür: *İlki Hazarlardan ayrılan bahse konu Kabarlardır, İkincisi Nyeki; üçüncüsü Megyeri; dördüncüsü Kürtü-Gyermatu; beşincisi Tarjan; altıncısı Jeney; yedincisi Keri; sekizincisi Kesi*[6, s. 175].¹ Muhtemelen Macar okur-yazarlığı da bu dönemde başlamış bulunmaktadır ki “ır” ve “betü” (yazmak ve harf) kelimeleri de Bulgar kökenlidir [1, s. 25–26,3, s. 44,45]. Sonuç olarak, iki etnik unsurun kesişmesinden antropolojik, ekonomik düzen ve kültür açısından “Türk-Ugor” olarak adlandırılabilir niteliksel olarak yeni bir etnik birim ortaya çıkmıştır. Türk kökenli etnik unsurlar yavaş yavaş Macar-Ugor temel katmanına katılarak, Macar-Ugor elementleri antropolojik karakter ve kültür noktasında asimile ederken, Macar-Ugor elementleri de Türk etnik unsurları kelime açısından asimile etmiştir [1, s. 23–28,3, s. 41–47,4, s. 89,90].

Macarlar, 895 yılında Yurt Tutuş döneminin başlaması ile artık farklı bir döneme girmişler, yeni bir coğrafyaya taşınmışlardır. Burası hem coğrafi olarak hem de çevredeki toplulukların dilleri, dinleri ve yaşam tarzları olarak çok farklı bir bölgedir. Bu nedenlerden dolayı Macarlar, buradaki topraklara yerleşmeye başlayarak hızla tarım ile ilgilenen bir batı toplumuna doğru evrilmiştir. Géza, hızla Macarları batıya doğru yöneltmiş, Hristiyanlaşma hızlanmıştır. 10. yüzyılda muazzam ekonomik, sosyal, kültürel değişiklikler meydana gelmiş ve Macarlar, yavaş ancak emin adımlarla Orta Avrupa karakterine bürünmeye başlamıştır. Bu dönemde sosyal tabaka değişime maruz kalmış, göçebe elit kesim sosyal prestijini ve ekonomik önemini kaybetmiş, akınların dönemi son bularak tarım köyleri ağı gelişmiştir [1, s. 40,4, s. 163–167].

Hristiyanlığın Macarlar arasında kök salması, tarım ekonomisi ve yerleşik hayata geçişin ardından bile hayvancılık terk edilmemiş, Büyük Macaristan Ovası'nda özellikle Tisza ve Tuna bölgelerinde çoban hayatı varlığını 19. yüzyıl ortalarına kadar sürdürebilmiş hatta Macaristan, tarım endüstrisine sahip Batı Avrupa'ya kıyasla, uluslararası mal alışverişinde uzun süre hayvan yetiştiren bir ülke olmuştur. Çoban kültürü ile birlikte aynı zamanda Macar kültürü de varlığını devam ettirmiştir [4, s. 166]. Bu

¹ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz: Berta, Á. (1998): On the Turcic Origin of the Names of the Hungarian Tribes. Turkic Languages, Vol. 2, s. 32-48

bölgelerde tarım ana geçim kaynağı olmamış, sadece ek ürün olarak yetiştirilmiş, ana ekonomik kaynak hayvancılık olmuştur. Gyórfy István ve Szűcs Sándor bu konuda şu bilgileri vermektedir:

Dedelerimiz ve büyükbabalarımız tarım insanı değillerdi. Ekip biçtiler, ancak ekmek için yeterli olduğu kadar. Eğer hasat iyiye, fazlasını tüketirlerdi, eğer hasat iyi değilse aç kalırlardı, daha doğrusu eti ekmeksiz yerlerdi. Bunun 1863¹ yılında da yaşandığını atalarımızın hikayelerinden biliyoruz [7, s. 8].

Ekin sadece o yılın ekmeği için yapılırdı, çiftçilik daha çok bir yan uğraştı. Fakir insanın önüne serilmiş asıl masa, çayırlardı... Çiftçinin de zenginliği verimli topraklardan değil, büyük hayvan sürülerinden geliyordu. Sel bölgeleri, dolgun otlaklar ve kuru bataklık alanlarda göçebe ve yarı-göçebe hayvancılık geliştirdi... Eski zabıtlarda görülebileceği üzere, yüzyıllarca zanaatlarını devam ettiren ve saygın çoban ailelerimiz vardı... Çobanlık mesleği babadan oğula geçirdi [8, s. 24,25].

Görüldüğü üzere Macarlar tarih boyunca sırasıyla avcı-balıkçı, göçebe-çoban ve tarımsal faaliyetlerin etkin olduğu üç farklı yaşam tarzını benimsemişlerdir. Benimsedikleri ekonomik düzen ve yaşadıkları bölgede karşılaştıkları toplumların da etkisi ile kültürleri ve dinî inanışları da çok katmanlı bir yapıya bürünmüştür; Orijinal Fin-Ugor elementleri, İran etkisinde Macar-Ugor elementleri, Türk etkisinde Macar-Türk elementleri ve son olarak yerleştikleri bölgedeki halkların Hristiyanlık öncesi ve sonrası kültürel elementleri.

Hristiyanlığın kabulü, yerleşik hayata geçiş, yeni sosyo-ekonomik düzen gibi değişimler sonucunda, Yurt Tutuş öncesindeki Macar din dünyası, kendisini bir arada tutan gücü yitirmiş ve onu oluşturan parçalar dağılmaya başlamıştır. Ancak şunu da hatırdan çıkarmamak gerekir: “*Genel olarak inanışların “tarih aşan” bir yönü bulunmaktadır. Bu yönüyle inanışlar ve bu inanışlarla ilgili uygulamalar pek çok yönüyle yeni din ve kültürle birlikte varlığını sürdürülebilmektedir*” [9, s. 112]. Bu bilginin ışığında baktığımızda Macarların eski inanışlarının bu parçalarından bazılarının iz bırakmadan yok olmuşken, bazılarının ise varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bir kısmı “hurafeye” dönüşmüş, inandırıcılığını yitirmiş, bir kısmı masallarda kendini gizlemiş ya da çocuk oyunları içerisinde yaşamını sürdürmüştür [10, s. 7]. Bu eski dünyaya ait bazı parçalar, Hristiyan dinî elementleri ile birleşerek içerisinde birçok Hristiyanlık dışı ya da Hristiyanlık miti ve kültü ile örtüşen elementleri barındıran ve hatta bunları yeniden şekillendiren senkretik halk dinî ortaya çıkarmış [11, s. 309,310] ve

---

¹1863 yılında Macaristan’da telafisi uzun yıllar alacak büyük bir kuraklık/ kıtlık meydana gelmiştir.

bu parçalar böylece sonraki bin yıl daha popüler hafızada yaşamaya devam etmiş [1, s. 40], bu inanış motiflerinin en büyük taşıyıcıları da Tisza – Tuna bölgesindeki çobanlar olmuştur [8, s. 139,12, s. 404].

Macar tarihî üzerine yapılan araştırmalar şamanlığın Yurt Tutan Macarların mitolojik dünya görüşünü şekillendirmede önemli bir rol oynadığı konusunda hem fikirdir. Macar dünya görüşünü etkileyen bu Şamanlık elementleri yüzyıllarca korunarak gelmiş, Macar folkloru en yakın örneklerinin Sibiryalı halklarında görüldüğü Şaman hastalığı, parçalanma, dünya ağacına tırmanma gibi motifleri muhafaza etmiştir [13, s. 220,221]. Diószegi Vilmos da hayat tarzının manevi kültürün ayrılmaz bir parçası olduğu düşünülürse, Macarların manevi kültürlerinin Fin-Ugorlar ve Türkler ile önemli derecede benzerlikler göstermesinin kaçınılmaz olduğunu ve bu nedenle Macar manevi kültüründe Şamanlığın izlerinin ortaya çıkmasının şaşırtıcı olmadığını belirtmekte ve bu noktada Macar *Táltos* figürünü Şaman motifleri ile karşılaştırdığımızda gerçekten büyük benzerliklerin göze çarptığını ve *Táltosun*, Macar şamanından başkası olmadığını ifade etmektedir. Onun bu konudaki kanıtı ise bu inanış çerçevesinin Macarların Orta Avrupa’daki komşuları arasında bilinmemesidir [14, s. 315].

TÁLTOS

Macarların eski inanışlarına dair çalışmalar, 19. yüzyılda kapsamlı bir şekilde yapılmaya başlanmış, bu alanda ilk önemli adımlar, İpoly Arnold, Kállay Ferencz ve Antal Csengery tarafından atılmış ve İpoly Arnold, *Táltoslar* hakkında önemli bilgiler sunmuştur. Fin – Ugor ve Türk Şamanları ile *Táltoslar*ın benzerliği konusunda en önemli çalışmalar Gyula Sebestyén, Kálmány Lajos, Solymoss Sándor ve Róheim Géza ile başlamıştır [14, s. 318]. Róheim Géza, cadı mahkemelerinin kayıtlarının incelendiğinde, Orta Avrupa’daki cadılar ile *Táltoslar* arasında keskin bir farkın olduğunu ve *Táltoslar* ile ilgili verilerin incelendiğinde ise Şamanlık ile tam örtüşen bir resim ile karşılaşıldığını belirtmiştir [15, s. 35–41]. Ayrıca Diószegi Vilmos, birçok çalışmasında *Táltos* figürünü incelemiş ve Fin-Ugor ve Türk Şamanlığı ile karşılaştırarak, bu konuda önde gelen kişilerden birisi olmuştur¹.

¹ 1952 A viaskodó táltosbika és a sámán állatalakú életlelke *Ethnographia* LXIII: 308–355.

1953 Adatok a táltos révülésére *Ethnographia* LXIV:303–310.

1954 A honfoglaló magyar nép hitvilága (“ösvállásunk”) kutatásának módszertani kérdései *Ethnographia* LXV:20–65.

1958a *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben* Budapest: Akadémiai Kiadó.

1958b Die Überreste des Schamanismus in der ungarischen Volkskultur *Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae* VII:97–135.

1960 Uráli párhuzamok táltosaink “felesleges csont” képzetéhez *Ethnographia* LXXI:455–457.

1967 *A pogány magyarok hitvilága* (Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 4.) Budapest: Akadémiai Kiadó.

*Táltos*lar ile ilgili en önemli bilgiler, 19–21. yüzyıllarda yapılan halk bilimi çalışmalarından elde edilmiştir. Ayrıca 17.–18. yüzyıl cadı mahkemeleri verilerinde de *Táltos*lar ile ilgili 35 veri incelemiştir [13, s. 219,14, s. 320,16, s. 6–15]. Yazılı kaynaklarda *Táltos* adıyla, 15.–16. yüzyıllarda da karşılaşılmaktadır: 1424 yılında Thoma Thalthos, 1466’te Petro Thaltos, 1484’te Valentini Talthos, 1516’da Petrus Thalthos ve 1544 yılında Blasii Thalthos isimleri bulunmaktadır [17, s. 955] ve Pais Dezső, bu tarihi 1211 yılına kadar indirmektedir [18, s. 88].

Hristiyan Macaristan Krallığının 1000 yılında kurulmasından sonra eski Macar inanışları halk arasından silinmeye çalışılmış ve kayıtlarda dahi artık bahsedilmez hale gelmiştir. Bu nedenle Yurt Tutuş dönemi ya da öncesi ile ilgili şu ana kadar hiçbir kaynakta *Táltoslar* ile ilgili bir veri elde edilememiştir. Ancak eski inanışlarına dönmek isteyen bazı kesimler, Békés bölgesinin lideri Vata (Vatha) ve ardından oğlu János önderliğinde 1046 ve 1061 yıllarında iki isyan başlatmışlardır. Bu isyanlar sırasında, kroniklere göre, isyancılar etraflarına büyücü, falcı ve kahinler toplamışlardır [19, s. 155–157]. Bu kayıtlarda “*Táltos*” adı geçmese de büyücü, falcı ve kâhin olarak adlandırılanların arasında, onların da bulunmuş olmaları muhtemeldir.

Táltos mücadelesi ile ilgili bilgiler, genellikle 19. – 20. yüzyıl halk bilim verilerinden gelmekteyken 18. yüzyıl cadı mahkemelerinden de veriler elde edilebilmekte hatta bu tarih 17. yüzyılın ilk yarısına kadar takip edilebilmektedir. 1620 yılında Doboz-Békés arasındaki sınır ile ilgili oluşturulan bir dava kaydında bir tanık şu bilgileri sunmaktadır:

Békés’li Táltos Doboz’lu Táltos ile mücadele etti ve Doboz’lu Táltos Békés’li Táltosa üstün geldi [20, s. 225].

a) ***Táltosların Özellikleri***

Táltoslar hakkındaki veriler incelendiğinde bazı karakteristik özellikler ortaya çıkmakta, *Táltos* figürünün bir ana hattını çizmek böylece mümkün olmaktadır. Ana konumuzun dışına çıkmamak adına burada bütün örnekler verilememekle birlikte *Táltosların* bazı karakteristik özellikleri olarak şunlardan bahsedilebilir:

I. *Táltoslar*, bu görevlerini sonradan kendileri seçmezler, tıpkı Şamanda olduğu gibi doğuştan bu yetenek ile dünyaya gelirler, Tanrı tarafından bu şekilde yaratılırlar. Ayrıca tıpkı Şaman gibi *Táltos* olacak

---

1969 A honfoglaló magyarok hitvilágának történeti rétegei: a világfa *Népi kultúra – népi társadalom* II–III:295–326.

1971 Hungarian Contribution to the Study of Shamanism. *Műveltség és Hagyomány* XIII–XIV:553–566.

1973 A táltos alakjának földrajzi elterjedéséhez *Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv* I, 189–204

kişinin bazı ön belirtileri vardır. *Táltos* olacak kişi dişleri ile ve/veya kese içerisinde dünyaya gelmeli ya da fazladan bir kemiği, parmağı olmalıdır:

1715 yılında Hajdúszoboszló'da Anna Belényesi davasında 50 yaşında bir tanık Anna Belényesi ile arsında geçen bir konuşmada *Táltosluğun* anne karnında belirlendiğini şu sözler ile ifade etmektedir: "*Táltos anne karnında Tanrı tarafından seçilir*" [21, s. 318].

Erzsébet Balási davasında bir tanığa göre de Bayan Bartha (Erzsébet Balási)'nın ülkedeki en güçlü *Táltos* olduğunu ileri sürdüğü abisi Pál Balási'den bahsederken Tanrı'nın onu bu şekilde yarattığını, *Táltos* ilminin kimseye öğretilmediğini söylediğini ifade etmiştir:

Büyük bir iç çekerek abisinden bahsetti: "Ah benim canım abim, eğer ölmeseydi, şu an bu kadar acı çekmezdim, çünkü bu ülkede ondan daha güçlü bir Táltos yok" dedi. Tanık sordu "Ve sen de mi öylesin (Táltos)"? Bayan Bartha "Evet, gerçekten de öyleyim" diye cevapladı. Tanık sordu: "Bunu nerede öğrendin"? Bayan Bartha Tanrı'nın onu bu şekilde yarattığını söyledi [22, s. 395].

"-Başkalarına da öğretti mi? Kime ve nasıl? – Taltosluğu kimseye öğretmedi, çünkü tanrı onu anne karnında yaratır-verir" [23, s. 360].

Aynı şekilde, 1735 yılında Bereg vilayetinde kendisine *Táltos* diyen Borsi Ilona adında bir sanık, ifadesinde kendisinin dünyaya bu ilim ile geldiğini, bunun kendisine anne karnında Tanrı tarafından verildiğini, çünkü dişleri ile doğduğunu söylemiştir: "*bilgisini annesinin karnında elde ettiğini ve yarı-Táltos olduğunu çünkü sol tarafında azı dişi ile doğduğunu ifade etti*" [24, s. 304].

Bács-Bodrog¹ vilayetinde dişleri ile dünyaya gelen çocuğun geleceği söyleme yeteneğine sahip olacağına inanılır ve Torontál² vilayetinde ve Békés'de³ dünyaya dişleri ile gelen çocuğun *Táltos* olduğuna inanılır [12, s. 405,25, s. 51].

Matolcs'da kaydedilen bir veri de diş ile doğmanın *Táltosluğun* bir alameti olduğunu ifade etmektedir: "*Fodor Évá'nın Táltos bir kızı oldu. İki sıra dişi ile doğmuştu, altta ve üstte*" [26, s. 118].

Bir diğer veriye göre de *Táltos* olmanın bir diğer belirtisi fazladan bir kemiğinin olmasıdır: "*Ona seve seve süt verdiler ve sütü uzatır uzatmaz, sağ elinde 6 parmağı olduğunu gördüler. Ama görmemiş gibi yaptılar*"[12, s. 406].

Şamanlık ritüelinde de ikinci kez doğma olarak değerlendirilen ritüel ölümün ardından, Şaman olabilmesi için adayın vücudunda bir veya birkaç

¹ Günümüzde büyük çoğunluğu Sırbistan, bir kısmı Macaristan'da bulunmakta

² Günümüzde büyük çoğunluğu Sırbistan ve Romanya arasında kalmakta ve küçük bir kısmı Macaristan'da bulunmaktadır.

³ Macaristan'ın güneydoğu bölgesinde, Romanya'ya sınır bir vilayet.

kemiğinin fazla olması gerekir. Bunun anlamı, sıradan insandan yaratılış itibari ile farklılık arz etmesi ve yaratılıştan Şamanlık için seçilmiş olması düşünülebilecek bu kontrol süreci Şamanın sıradan insan olmadığı kanıtını güçlendirmek amacı taşımaktadır [27, s. 55]. Teleüt Şamanlarına göre de Şamanlık miras yoluyla geçer ve ölen şamanın ruhu yeni aday arar ve kendi akrabaları arasından birini seçer. Ayrıca her şaman Ülgen tarafından tayin edilir, yoksa Şamanlık yapamayacağına inanılır. Seçilen adayı ruh basar yani şaman hastalığı başlar. Ruhlar, adayı özel bir kazanda pişirdikten sonra etini kemikten ayırıp dikkatlice uzun süre kemikleri sayarlar. Eğer kemiklerin sayısı belirlenen miktardan az olursa, o zaman aday, Şaman olamaz ve ruhlar tarafından öldürülür. Eğer kemiklerinden biri veya birkaçı fazla ise o zaman aday istese de istemese de Şaman olmalıdır [28, s. 15–17]. Fin-Ugor Laponlara (Sami) göre de bir kişinin Şaman olabilmesi için ağzında dişleri ile dünyaya gelmiş olması gerekmektedir. Ob-Ugorlardan Hantilerde (Ostyaklar) de dünyaya dişleri ile gelen bir çocuğun Şaman olacağına inanılır [25, s. 55–59].

2. *Táltosların* ilmi de çok büyüktür. Gizli hazinelerin yerlerini bilirler, ama onlara asla dokunmazlar:

“... (tanık) ondan (Örse Tott) yeryüzündeki her şeyi, toprağın altında gömülü olanları bildiğini, ama onu kendisi için istemediğini duydu. Tanık ondan kazıp para bulabileceği bir yer var mı diye söylemesini istedi çünkü fakir bir oğlandı. Örse Tott cevapladı: “Sana söylemeye cesaret edemem çünkü arkadaşlarım bana sinirlenir, kimseye söylemeyeceğim ve kendim de ona dokunmayacağım.” [22, s. 464].

“Çocuğun *Táltos* olacağını bildirdi. Ak saçlı adam ayrıca çocuğun gömülü paraları göreceğini haber verdi (kehanette bulundu), ama bu yeteneğini sadece başka bir köyün sınırını geçmezse (köyünden ayrılmazsa) koruyabilecekti. Çocuk parayı gördü de! Bir keresinde büyük bir para yığını gördü, ama tam almak üzereydi ki bir av köpeği peşine düştü, onu parçalayacaktı.” [26, s. 118].

3. *Táltoslar* şekil değiştirebilirler, hayvan formuna bürünebilirler ve diğer *Táltoslar* ile savaşır. Savaşı hangi *Táltos* kazanırsa o yıl onun ülkesinde bolluk ve bereket olur:

“Onun *Táltos* olduğunu hemen bildi, çünkü rüyasında (uyurken) ağzı açıktı ve ağzının altında ve üstünde iki sıra diş vardı... Yolun (iki tarla arasındaki) sonunda iki boğa çarpışacak, bastonun ile büyük olanın arka toynaklarına vur, bu yeterli. Ama bağırmasam, sorun yoktur.” “O zaman ne yapmalıyım.” “Hiçbir şey. Kulübeyi toprakla siva ki içine su akmasın, çünkü güzel yağmur yağacak, inan bana.” Yaşlı bekçinin bu sözü dinlemesi iyi oldu, çünkü güzel bir yağmur yağdı, yardımı bile olmadan.” [12, s. 408].

4. *Táltoslar* sağaltma yapar, cadıları saptar ve eylemlerini bozar. 1728 yılında Jászberény’de görülen Örsze Tóth davasında 58 yaşında bir

tanık Örzse Tótht'un büyüü yapan cadıyı tespiti hakkında şu ifadeleri vermiştir:

“Örzse Tótht ona banyo yaptırıyordu ve bu sırada ona senden 10 Forint alan kişi senin kalbinin derinliklerine baktı ve sonra seni büyüledi.” [22, s. 460].

Cegléd'ten *Ilona Borsi* isimli bir kadın 1735 – 36 yılında Kisdobrony, Bereg'te mahkemeye çıkarıldı. Gönüllü olarak verdiği ifadesinde *Táltos* ve yarı *Táltos* arasındaki farkı açıklarken şu bilgileri sundu:

“Açıklamasına göre, *Táltos* ve yarı *Táltos* arasındaki fark, *Táltos* hepsinden öte kendi ülkesi için savaşır ve yarı *Táltos* sadece tedavi işlemi yapar, ama kimseye büyü yapmazlar, ancak cadıları tanır/bulur ve onların eylemlerini bilirler” [24, s. 304, 305; 29, s. 250, 251].

5. Belayı ve zamanını söylerler: 1711 yılında Debrecen'de asli olarak gömülü hazineleri aramakla suçlanan *Mihály Szaniszlai* mahkemeye çıkarılmıştır. Mahkeme sırasında 14. tanık Szilvási Gáspárné şu ifadeyi vermiştir:

“...Hatvan sokağının yanıp kül olacağını, Debrecen toprağında o kadar çok kan akıtılacak ki atın, kanı gövdesiyle iteceğini söylediğini duydum” [23, s. 253].

Türk Şamanlarının da bunlar ile birebir örtüşen görevleri bulunmaktadır; Hastaları iyileştirmek, ölen adamın ruhunu öteki dünyaya götürmek, kısırlığı tedavi etmek, avın bol olmasını sağlamak, fal bakarak gelecekte haber vermek, evi kötü ruhlardan temizlemek, kurban sunmak (Gök Tanrı ve atalara sunulanlar hariç), mevsim ritüellerini düzenlemek, sığırlara ve atlara zarar veren ruhları kovmak, kayıp eşyalardan haber vermek vs. [27, s. 21].

Verilerin incelenmesi sonucu çizilen *Táltos* inanış haritasına göre, bu inanış çerçevesinin Alföld'de¹ bulunduğu, Mátra ve Bükk² bölgelerinde biraz daha silik ve zayıf bir şekilde ortaya çıkmakta olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Transtuna bölgesinde ise tamamen siliktir. Hatta burada *Táltos* adı dahi kaybolmuş ve diş ile doğmak, süt sevmek, hazine bulmak gibi motifler çoktan Garabonciás adı ile ilişkilendirilmiştir. Bu inanış haritasını Yurt Tutan Macarların yaşam tarzı, yani göçebelik – çobanlığın yoğunluk haritası ile üst üste koyduğumuzda da net bir eşleşme ile karşılaşılmaktadır [14, s. 315–317]. Yani *Táltos* inanışı, Yurt Tutan Macarların yaşam tarzı hayvancılığın devam ettirildiği bölgelerde yaşamaya devam etmiş, *Táltos* inanışını çobanlar taşımışlar, bu inanış çerçevesi çoban kültürünün 19.

¹ Büyük Macaristan Ovası, günümüz Macaristan'ının doğu ve güney bölümleri ile Kuzey Macaristan Dağları ve Transtuna Dağları ile sınırlıdır, ayrıca Slovakya'nın doğusu, Ukrayna'nın güneybatısı, Romanya'nın batısı, Sırbistan'ın kuzeyi ve Hırvatistan'ın doğusu.

² Kuzey Macaristan Dağları bölgesinde bulunmaktadırlar.

yüzyılda gerilemesinin ardından yoğunluğunu kaybetse de 20. yüzyıla kadar yaşayarak gelmiştir. Tüm bunlara ek olarak, *Táltos* söylencelerinin, Avrupa'da sadece Macarlar arasında yaşadığı görülmekte, bazı güney Slav halk gruplarında benzer motifler¹ göze çarpmaktaysa da temel prensiplerindeki farklılıklar ortaya konulabilmektedir. Buna karşılık, *Táltos* söylencelerinin temel prensipleri Avrasya'ya doğru ilerledikçe Türk ve Ugor geleneklerinde tekrar ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda bu söylencelerin, Yurt Tutuş öncesi Macarların hatıraları ve Şamanlığın bir izi olduğu söylenebilmekte, *Táltoslar* hakkında edinilen etnografik bilgiler arttıkça da bu motifinin eski Türk mitik inanışları ile arasındaki bağlantı daha net bir şekilde görülmeye başlamaktadır [30, s. 117, yazarın notu].

b) *Táltos*'larda Don Değişirme ve *Táltos* Mücadele Motifi

Diószegi Vilmos, Yurt Tutuş dönemi Macarların inanış dünyası ve dünya görüşlerini yeniden yapılandırmak isteyen araştırmacıların önünde tek bir görev durduğunu belirtmektedir: “Macarların günümüzdeki manevi kültürü içerisinde kökenleri Yurt Tutuş öncesine dayanan motifleri seçmek ve kanıtların da yoğunluğu birlikte olabildiğince çok sayıda paralel motif ile söz konusu sorunun Avrupa inanış çerçevesinde bulunmadığını, buna karşılık Kuzey ve Orta Asya inanış çerçevesinde iyi bilindiğini ve dolayısıyla bu motifin Yurt Tutan Macarların kültürünün bir parçası olabileceğini kanıtlamak. Söz konusu bu motiflerden bir tanesi de *Táltos* sistemi içerisindeki mücadele motifidir.” [5, s. 297; 14, s. 317].

Táltos mücadele motifini detaylı bir şekilde ilk Kálmány Lajos ele almıştır. 1917 yılındaki çalışması ile mücadele eden *Táltos* motifini ile benzer özellikler gösteren Vogul halk inanışındaki *Jarkum* arasında bir karşılaştırma yaparak ikisinin benzer olduğu sonucuna varmış [31, s. 260–266] ancak Diószegi Vilmos, Vogul *Jarkum* figürünün Şaman olmaktan ziyade bir dev olduğunu ve *Jarkum* figürünün net bir resminin çizilmeden *Táltos* – *Jarkum* benzeştirmesine dikkatle yaklaşılması gerektiğini savunmuştur [14, s. 318]. Ardından Róheim Géza, Solymoss Sándor ve geniş çaplı olarak Kodolányi János ve Diószegi Vilmos, *Táltos* mücadelesi motiflerini incelemiştir [14,15, s. 35–42, 70–77,32, s. 31–37,33].

Diószegi Vilmos, ilk olarak güney Slavları arasındaki benzer motiflerin incelendiğinde *Táltos* mücadele motifini ile arasında keskin farklılıkların görüldüğünü ancak Vogul, Lapon, Samoyed, Altay Türkleri, Teleüt, Yakut ve Mançu-Tunguz Şamanları ile *Táltoslar* arasındaki göze çarpan benzer motifler neticesinde mücadeleciler Şamanların, Şaman

¹ Hırvatistan'da *kresnik* ve Sırbistan, Bosna, Hersek ve Karadağ'da *zduhač*. Konu hakkında detaylı bilgi için Bknz: Gábor Klaniczay, ‘Shamanistic Elements in Central European Witchcraft’, in The Uses of Supernatural Power. ThemTransformation of Popular Religion in Medieval and Early Modern Europe (Cambridge: Polity Press, 1990), 230–260.

dünyasında yaygın bilinen bir motif olduğunu ve bu nedenle *Táltos* mücadelesinin de Yurt Tutuş öncesine dayandığını ileri sürmektedir [14, s. 322–326]. Mircea Eliade de Şamanların mücadelelerinin bazen agresif bir tavır aldığını, bazı Sibiryaya geleneklerinde Şamanların hayvan formunda sürekli birbirleri ile mücadele ettiklerini ifade etmekte ve bu derecede saldırganlığın aslında bir istisna olduğunu ve Sibiryaya Şamanları ile Macar *Táltoslarına* özgü olduğunu vurgulamaktadır [34, s. 509].

1. Macar Belgelerinde *Táltos* Mücadelesini Konu Edinen Kayıtlar

Macarların Hristiyanlık öncesi dünya görüşleri ile ilgili materyallerde erken döneme ait yazılı kayıtlar bulunmamaktadır. Bu nedenle ikincil kaynaklara yönelmek gerekmektedir. Arkeolojik bulgular, eski çağların yazarları, orta çağ kronikleri gibi mitolojik verilere dair bu kaynaklar arasında özellikle vurgulanması gereken folklorlardır, çünkü folklorun sözel kültürel verileri birçok yabancı etkiye rağmen antik mitolojik düşüncenin belli başlı unsurlarını koruyabilmiştir. Bu alanda özellikle 19. yüzyıl yazarlarının zamanın folklorik verilerini topladığı eserleri çok değerli kaynaklar olarak ortaya çıkmaktadır [13, s. 219]. *Táltoslar* birçok anlatıda birbirleri ile mücadele ederken tasvir edilmektedir ancak bu *Táltos* mücadelesi motifini bilim literatürüne ilk defa duyuran belge, 1851 yılında yayımlanan ve Csallóköz ve Dunaszerdahely'e¹ dair halk inanışlarından bilgiler sunan Karcsay bildirgesidir:

“Táltoslar dünyaya dişleri ile gelirler, dişleri dökülmez; ama ebe ya da başkası bu sırrı söylerse, Táltos çocuk büyüyemez hemen ölür. Hayvanlar da Táltos doğurur, özellikle atlar ve bunlar gizlilik içinde büyütülmelidir ve sadece bir Táltos bunu kullanabilir. Böyle bir ata sahip olan Táltos, büyük işler başarır, özellikle de savaşta. Táltos ilmi çok büyüktür, hazinelerin yeraltında nerde gizlendiğini bilir, ama onu almaya gücü yoktur. Ancak, Táltosun şekil değiştirme yeteneği vardır, farklı hayvan formlarına bürünebilir, çoğunlukla çoban ya da ırgat şeklinde gizlenir, her yedi yılda diğer ülkelere gitmek ve orali Táltoslar ile dövüşmek zorundadır ve kim dövüşte galip gelirse, onun ülkesi o yılı çok bereketli geçirir” [35, s. 500].

İpolyi Arnold da 1854 yılında yayımladığı “Magyar Mythologia” başlıklı eserinde, bulguları çerçevesinde şu bilgileri sunmaktadır:

“Táltoslar genellikle ağırbaşlı, düşünceli ve üzgündürler; dövüşmek zorundadır, daha doğrusu bir boğa ile dövüş zamanı o da bir boğa olur, dövüşürlerken her ikisinin de ağzından kızgın alevler çıkar” [36, s. 449].

¹ Günümüz Slovakya'nın güneybatı bölgesinde.

19.–21. yüzyıldan gelen *Táltoslar* ile ilgili halk bilimi kayıtları önemli verilerle donanmış bulunmaktadır. Bu veriler arasında *Táltos* mücadelesini konu alan kayıtlar daha çok 20. yüzyılın ilk yıllarında, büyük çoğunluğu da Macar Etnoloji Derneği bünyesinde 1890 yılında yayına başlayan *Ethnographia* dergisinde yayınlanmıştır.¹ Diğer dergilerde yayınlanan verilerin yanı sıra, Diószegi Vilmos, Róheim Géza, Szűcs Sándor gibi isimler yaptıkları çalışmalar ile de bu konuda önemli veriler ve analizler sunmuşlardır.²

Halk Bilimi verilerinin yanı sıra 17–18. yüzyıl cadı mahkemeleri verileri de *Táltoslar* ile ilgili çok önemli kaynaklar olarak ön plana çıkmaktadır [16, s. 13–15]. Cadı mahkemelerinde geçen *Táltos* verileri Éva Pócs, Gábor Klaniczay, Ildikó Kristóf gibi isimlerce çeşitli çalışmalarla analiz edilmiştir.³ Ayrıca Cadı mahkemelerinin yanı sıra, 1620 yılında bir sınır davası ile ilgili bir kayıta da *Táltos* mücadelesi ile ilgili bir ifadeyle karşılaşılmaktadır:

“Békés’li Táltosun Doboz’lu Táltos ile mücadele ettiğini ve Doboz’lu Táltosun Békés’li Táltosa üstün geldiğini söyledi, iki tarafta sınırı eşit bir şekilde geçti” [20, s. 225].

19. –21. yüzyıla ait halk bilimi verilerinin büyük çoğunluğu havaya hükmeden – mücadele eden *Táltoslar* ile ilgili olmakla birlikte daha az kısmı gömülü hazineleri bulmak, cadıları tanımlamak ve büyülerini bozmak ile ilgilidir. 17.–18. yüzyıl cadı mahkemeleri verilerine bakıldığında ise çok farklı bir resim ortaya çıkmaktadır. Bu veriler incelendiğinde, cadı

¹ Kálmány Lajos. “Összeférhetetlen Tátosainkról”. *Ethnographia* 1917; Luby, Margit. “Babonás történetek”. *Ethnographia* 1927; Luby Margit. Táltosokról és lidércekről. *Ethnographia*. 1928; Szűcs, Sándor. “Táltosok és boszorkányok a Nagy-Sárréten”. *Ethnographia*, 1936; Kodolányi János: A táltos a magyar néphagyományban. *Ethnographia* 1945; Szűcs Sándor. “Időért viaskodó táltosok”. *Ethnographia* 1951; Diószegi Vilmos: A viaskodó táltosbika és a sámán állatalakú életlelke. *Ethnographia* 1952; Ferenczi, Imre. “A táltos és a garabonciás képzete a jugoszláviai magyaroknál”. *Ethnographia*, 1974.

² Róheim Géza. *Magyar néphit és népszokások*. Budapest. 1925; Végh József. *Sárréti népmesék és népi elbeszélések*. Debrecen, 1944; Diószegi Vilmos. *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben*. Budapest. 1958. 342-385; A pogány magyarok hitvilága. Budapest. 1967. Szűcs, Sándor. *A régi Sárrét világa*. Budapest. 1992.

³ Éva Pócs, ‘Magyar samanizmus a kora újkori forrásokban’, Éva Pócs and Vilmos Voigt Ösök, táltosok, szentek. *Tanulmányok a honfoglaláskor és Árpád-kor folklórijából*. Budapest, 1996; *Between the Living and the Dead. A Perspective on Witches and Seers in the Early Modern Age*. Budapest. 1999); ‘Samanizmus vagy boszorkányság? Táltosok a boszorkánybíróóságok előtt’, in Ágnes Hesz and Éva Pócs (eds), *Az orvosistenektől a hortikulturális utópiáig. Vallásantropológiai Tanulmányok a Kárpát-medence vonzáskörzetéből*. Budapest. 2016; Gábor Klaniczay. ‘Shamanistic Elements in Central European Witchcraft’, in , *The Uses of Supernatural power: the Transformation of Popular Religion in Medieval and Early Modern Europe*. Cambridge, 1990; ‘Shamanism and Witchcraft’, *Magic, Ritual, and Witchcraft*, I/2. 2006; Ildikó Kristóf, “Ördögi mesterséget nem cselekedtem”. A boszorkányüldözés társadalmi és kulturális háttere a kora újkori Debrecenben és Bihar vármegyében, Debrecen 1998.

mahkemelerinde adı geçen *Táltoslar*, halk bilimi verilerinin aksine, daha çok sağaltma, gömülü hazineleri bulma, cadıları tanımlama ve büyülerini bozma gibi eylemlerde bulunurken, bazen çift yönlü bir karakter taşıyarak cadılıkla dahi suçlanmışlardır. Cadı mahkemeleri kayıtlarında *Táltosların* bahsi geçen bu toplumsal rolleri dışında, çok az vaka, mücadeleci *Táltoslardan* bahsetmektedir [16, s. 6,7]: 1691–96’de Kecskemét’te Péter Vecsei davası, 1711 Debrecen’de Mihály Szaniszlai davası, Debrecen’de 1725–26 yılında Erzsébet Balási davası, Jászberény’de 1727 yılında görülen Erzsébet/Örzsé Tóth davası, 1735-36 Cegléd’te Ilona Borsi davası, 1740 yılı, Miskolc’da Zsuzsanna Kömüves, Judit Szöcs ve György Tapodi davası, 1764 Kalocsa’da, Jutka Virág davası.

Cadı mahkemelerinde yer alan kayıtlarda *Táltosluğa* dair motiflerin, toplumun dönemin içinde bulunduğu sosyal durumundan dolayı ya da mahkemelerin doğası gereği (davaların cadılık ile ilgili olması) cadılık ile ilgili motifler ile iç içe geçmiş olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, toplumda mevcut olan tüm *Táltoslar* mahkemeye çıkarılmamış, cadılık ile ilişkilendirilen *Táltoslar* bu davalarda yer almıştır [37, s. 223]. Davalarda yer alan *Táltoslar* da yukarıda bahsedildiği gibi 19–21. yüzyıl halk bilimi verileri ile kıyaslandığında daha çok sağaltma, cadı büyülerini bozma hatta kendisinin bir büyüleme yapması gibi cadılık ile ilişkili rollerde görülmekte ya da gömülü hazineleri bulmakla/ bu konuda insanları dolandırmakla suçlanmaktadır.

17–18. yüzyıl verileri ile 19–21. yüzyıl verileri arasındaki önemli farklardan birini de mücadele motifi oluşturmaktadır. İlkinde *Táltosların* sıklıkla cadılar ile mücadeleye girdiği görülmekteyken, ikincisinde mücadelenin sebebi çoğunlukla havaya müdahale etmek, topraklara yağmur getirmek ya da kötü havadan korumak ve hasadın iyi olmasını sağlamak olduğu görülmektedir. Bir sağaltma işleminden dolayı cadılar ile mücadele etmek zorunda kalan bir *Táltos* ile ilgili bilgilerde bu açık bir şekilde görülmektedir:

Sanık tedavi ettikten sonra: Seni kabul ettiğim ve tedavi ettiğim için beni azarladılar, dedi. Dedi ki: Beni bağladılar ve belime kadar yaraladılar, beni dağlamak istediler (mühürlemek). Ama içlerinden biri kibardı (iyi kalpliydi), onu daha fazla incitmeyin, bırakın iyileştirsin dedi. Ama kadının kim olduğunu söylemedi. Ayrıca sanığın: Bu gece seni tedavi ettiğim için cadılar neredeyse kızımın beni öldürüyordu ama bir daha seni tedavi etmeyeceğim. [23, s. 165,166].

Halk bilimi ve cadı mahkemeleri kayıtlarından elde edilen *Táltos* verileri arasındaki bir diğer önemli nokta; 17 – 18. yüzyıl cadı mahkemelerinde *Táltos* olarak ön plana çıkan şahısların büyük bir çoğunluğu kadın iken 19-21. yüzyıl halk bilimi verilerinde bahsi geçen

Táltosların neredeyse hepsinin erkek oluşlarıdır. [16, s. 6,7]. Ayrıca mahkeme kayıtlarından elde edilen verilerde mücadeleler genellikle gruplar halinde yapılmakta ve bir veride kadın ve erkeklerin ayrı savaştığına, bölgede yedi yüz *Táltos* olduğu ve *Táltosların* sancaklarının olduğuna, bir diğerinde de lideri olduğuna dair bilgiler sunulmaktadır:

...kendisine *Táltos* diyormuş, ki Tanığın nasıl savaştıkları ile ilgili sorusu üzerine kadınların ve erkeklerin ayrı savaştıklarını, ve kendisinden gitmek zorunda olduklarını çünkü gökyüzünde de savaştıklarını söyledi. ...ayrıca *Tapodi György* söyledi ki bu vilayette yedi yüz *Táltos* varmış. ...ayrıca *Kómives Suská* ışığının dünyayı parlattığı sancaklarının olduğunu söyledi [38, s. 309].

- Gökyüzünde ülke için savaşırılar. -O da mı savaştı? -Evet. -Niçin? -Çünkü Tanrı onları lider atadı. -*Táltos* arkadaşları kim? -Savaş anında orada onunla olan *Ujfalusli Nagy János* Savaş nerede oldu? -*Hortobágy*'de *Szendelik* tepesinde. -Oraya yürüyerek mi yoksa başka şekilde mi gitti? -Tanrı onu oraya kanatları altında taşıdı ve ona kuş gibi kanatlar verdi. -Ne zaman *Szendelik* tepesindeydiler? -Geçen yılki hasatta. -Gece mi gündüz mü? -Gündüz 11'de yola çıktılar ve akşam oraya vardılar. -Liderleri kimdi? - *Nagy János*" [23, s. 362].

...beni her çağırdıklarında ve emrettiklerinde gitmeliyim. Orada birçok *Táltos* var, benim de orada olmam lazım... Şimşekler başladığında ve *Táltoslar* mücadeleye giriştiklerinde, o da oradaydı. Oraya havada Tanrı'nın yardımıyla gitti ve savaştı [22, s. 464, 469].

Tüm bunların yanı sıra cadı mahkemelerinden elde edilen verilere dikkatle yaklaşmak gerekmektedir çünkü çok sayıda sanık halk arasında saygı gören *Táltos* adını kullanmış ve sahte *Táltos* olarak değerlendirilebilmektedir. Bu verilerde sanıklar toplumun içinde bulunduğu sosyal durumdan faydalanmış, yani cadılar, cadı büyülemeleri, bunların sağaltılması gibi eylemlerde ya da gömü bulma durumlarında müşteri çekmek ve onları ikna etmek için ya da mahkemelerde kendilerini savunmak amacıyla *Táltosların* toplumdaki pozitif rolü ve ününü kullanmak istemiştir [37, s. 222]. Bu bağlamda da *Táltoslar* ile ilgili bilgilerin, cadı motifleri ve orijinal *Táltos* motifleri ile iç içe geçmiş bir yapı oluşturduğu anlaşılmaktadır.

2. Mücadelelerin Elementleri

2.1. Mücadelelerde *Táltos* Donları

Mücadele eden *Táltoslar*, genel olarak iki hayvan ile ilişkilidir; boğa ve at. Ancak domuz gibi farklı hayvanların şekillerine bürünme ile ilgili kayıtlar da mevcuttur. Ayrıca boğa formunun yanı sıra bazı kayıtlarda bir

alev ya da yanan bir tekerlek şeklinde dövüştükleri de görülmüştür. Szűcs Sándor da *Táltos* mücadelelerinin farklı şekillerde görülmelerinin sebebinin bu motifin zaman içerisinde farklı inanışlar ile karışmış olmasına bağlamaktadır [12, s. 403].

Cegléd'ten *Ilona Borsi* isimli bir kadın 1735 – 36 yılında Kisdobrony, Bereg'te mahkemeye çıkarıldı. Gönüllü olarak verdiği ifadesinde: "... sonra iki *Táltos* anadan doğma üryan soyundu ve aşağıya doğru, boğaya dönüştükleri yere gittiler ve saatlerce savaştılar [24, s. 304, 305, 29, s. 250, 251].

Şafakta son defa siyah boğa formunda görünecek olan rakibi ile dövüşmek zorundaydı, kendisi de sarı boğa olacaktı [26, s. 117, 118].

Táltos dedi ki: "Bu gökyüzünden bir boğa gelecek, eğer benden güçlü olursa, o zaman (çiftçi) efendim -nezaket gösterirseniz- bana yardım edin." O da boğa oldu ve iki boğa çarpıştı... [31, s. 262].

*Sonra fakir adam, patronuna (çiftçiye) "bu karanlık bulutlardan bir *Táltos* gelecek, boğaya dönüşecek. Ben de bir boğa olacağım, ve sonra dövüşeceğiz...." [31, s. 262,263].*

*Telegd'li Ambrus'un da aslında bir *Táltos* olduğu söylenir. ... "Orada, tepenin yanındaki siyah boğayı görüyor musunuz?... [39, s. 42].*

...Yolun (iki tarla arasındaki) sonunda iki boğa çarpışacak [12, s. 408].

Pusztaföldvár'dan; ..Şimdi ben beyaz boğa olacağım, bu buluttan da dumanlı (duman renginde) bir boğa çıkacak... Ama beyaz boğa dumanlı boğayı yendi... [14, s. 319,320].

Hajdúnánás'dan 70 yaşında, Reszege Lászlóné, 1941..."rakibim yakında benim için gelecek. Kahverengi bir bulut gelecek ve buraya ulaştığında büyük dumanlı bir boğa olacak, ben de büyük beyaz bir boğa olacağım [40, s. 353,354].

Kerecsend halkına göre: bir gün, bir adam yolda şapele gidiyordu ve başka birisi ona seslendi yardım etmesi için, çünkü kırmızı bir boğa gelecekti ve onunla mücadele etmesi gerekiyordu... [14, s. 333].

*Hajdúság'dan; Bir *Táltos* sahibine (çiftlik sahibi, patron) gökyüzünü çok fazla izlediğini söyledi, "çünkü bulutlar buraya geliyor ve büyük siyah bir boğaya dönüşecek, o boğa ile dövüşmem gerek" dedi... Bu boğa ile çarpıştıktan sonra, "Efendim, dağlara gideceğim, orada da bu siyah boğa ile dövüşeceğim" dedi. Hajdúság halkı, *Táltos*ların rakiplerinin buluttan boğaya dönüştüğünü ve dövüşten sonra tekrar buluta dönüştüklerini biliyor [14, s. 335,337].*

Eğer boğa formunda gerçekleşiyorsa, beyaz boğa Macaristanlı, siyah boğa da Türkiye'den geliyordur. Mücadele için gittiklerinde yetişkindirler. Türkiye'den siyah bir boğa geldi, buralı boğa ise beyazdı. Siyah olana vurmalarını söyledi, çünkü eğer düşmanı yenerse, bu onun sonu olacak. Beyaz olanın sahibi de siyah olana vurdu [41, s. 169,170].

Fırtınalı bir havada, sınırda iki boğa silüeti ortaya çıktı ve dövüştüler. İnsanlar önce birine sonra diğerine yardım ettiler. İnsan formundaki boğa, dönüşümünden önce insanlardan yardım etmesini istedi [42, s. 270].

Boğa formu en sık karşılaşılan don olarak karşımıza çıkmaktayken, kayıtlarda aygır donuna giren *Táltoslar* ile de karşılaşılmaktadır:

Rábé ve Bajom arasında, bilirsin, virajın orada küçük bir tepecik var. Bu küçük tepecikte, büyük gri bir aygır göreceksin. ...yanık al renkli bir at (yük arabasının) köşede kuru otları yiyordu. Sonra kocaman kişnedi ve gri olana doğru dört nala koştu... [12, s. 405,406].

Karcagi topraklarında...Ahırda bir kapı vardı (yarım boy uzunluğunda, üst tarafı açık) ve üzerinde içeriye doğru büyük gri bir aygır bakıyordu [12, s. 406, 407].

Táltos istediği her şeye dönüşebilir. Bir at donuna da girebilir. Biri gri, diğeri kahverengi olur. Birbirleriyle kavga ederler [42, s. 270].

Miskolc'da 16 Haziran 1741 tarihinde görülen davada *Táltosların* balığa, isterlerse güvercine veya tilkiye de dönüşebilecekleri görülmektedir:

Ecsegli Szöcs János beyin Judith adlı kızı, kutlamaların son günü şafak vakti avluya gitti, eline içine bakıp balığa dönüştüğü bir kap aldı ve kayboldu ve üçüncü gün oraya gitti. ... Szöcs János beyin Judit adlı kızı Pentakost kutlamalarının üçüncü günü şafak vakti avluya gitti ve bir eline içine baktığı bir kap aldı ... Kısa süre sonra titredi ve balığa dönüştü ve 3 gün boyunca ortalarından yok oldu. ...Ayrıca Kömives Suská'ya eğer istersen bir güvercine, eğer istersen bir balığa, eğer istersen bir tilkiye dönüşebilirsin dedi ve Kömives Suská buna hep "doğru" cevabını verdi... [38, s. 308–312].

Bazı kayıtlarda mavi ve kırmızı renklere ateş ve çember formlarında mücadelelerin de meydana geldiği görülmektedir:

Matolcs'tan Varga Etelka Szabó Ferencné Juhanka'nın Fodor Erzsi'nin savaşması gerekmediği görüşüne şiddetle karşı çıkıyor. Annesi Szálka yolunda bir gün dövüşmesi gerektiğini biliyordu. Fodor Erzsi oraya rakibinden önce geldi ve oduncudan ona yardım etmesini istedi. Onun, mavi bir ateş formunda dövüşecek bir adamla mücadele etmesi gerekiyordu. Kendisi kırmızı bir alev olacaktı [26, s. 118].

Matolcs'da kendisi de muhtemelen bir Táltos olan kadın ... Ayrıca ateşli bir çember (tekerlek) ile dövüşmek zorunda olduğunu ve ona yardım etmeleri gerektiğini söyledi. ...Herkesin gözü önünde, ateşli tekerlek ile demir tekerlek mücadeleye tutuştular... [26, s. 118].

Tiszabec'de doğan Szabó Sándorné şunları anlattı: ...Rakibi ona mavi bir ateş formunda saldıracaktı ve o da kırmızı ateş olacaktı..."[43, s. 206].

Táltos çocuğunun kanatları çıktığında, 12 ya da 14 yaşında, mücadele etmeye gider. Havada mücadele eder, kimilerine göre mavi bir ateş formunda. Kırmızı alev her zaman rakiptir...[41, s. 169,170].

Ayrıca Demény István Pál, basılı kaynaklarda ve kendisindeki materyaller sonucu 24 adet boğa formunda birbiri ile mücadele eden *Táltos* menkıbesi elde ettiğini, ayrıca daha kısa formlarda 6 adet söylemin de olduğunu bildirmiş, ek olarak el yazması koleksiyonlarda daha birçok örnek mevcut olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan üç örnekte at formunda, bir kere geyik formunda, iki kere ateş ve iki kere de tekerlek formunda mücadele motiflerini kaydettiğini belirtmiştir. Bunlara ek olarak, insan formu gibi daha çeşitli şekillerde de mücadele motiflerinin olduğunu bildirmiştir [44, s. 67,68].

2.2. *Táltos* Mücadelelerinin Nedenleri

Táltos Mücadelelerinin çeşitli nedenleri olabilmektedir: Sık sık hava durumları için mücadele ederler. Bazı durumlarda *Táltoslar* yağmuru kendi topraklarına çekerek ürünlerde bolluğun ve toprağın bereketini sağlamak, bazı durumlarda da yağmuru rakip bölgeye göndererek kendi bölgesindeki hasada zarar vermesini engellemek için mücadele ederler. Ayrıca farklı bölgelerden ve ülkelerden *Táltoslar*, birbiriyle mücadele ederler:

“Hiçbir yere! Bu toprağı koruyacağım” - dedi. “Ama, burada koruyucular var.” “Buna karşı bin tanesi bile koruma sağlamaz” diyerek elini salladı (umursamadı/ küçümsedi). “Bu akşam vakti, büyük gri bir aygır gelecek, sonra eğer sınırı¹ boylu boyunca dolaşırsa/ geçerse, bu yıl hasat yapamayacaksınız.” [12, s. 406, 407].

Ama Ecseg’li *Táltos* Újszállás’lıyı hep yenerdi, sonra dokuz yıl boyunca her yıl fırtına ve dolu ile bu toprakları döverdi [12, s. 405].

... Sabah, *Táltos*’un da vaat ettiği gibi odun vardı ve ayrıca *Táltos*’un dediği gibi, onun zaferi halinde hasadın 7 yıl boyunca iyi olacağını gözlemlediler. *Táltos*, eğer mavi alev formundaki diğer *Táltos* kazanırsa 7 yıl boyunca kötü ürün olacak demişti.” [43, s. 206].

Bir *Tátos*, *Vizhányó János*’a geldi... çünkü yağmur yağacağını söyledi. Ama o gün hava güzeldi (güneşliydi)... . Onlar etrafi temizlerken küçük bir bulut geldi... [31, s. 262].

Eğer ben kazanırsam, sana garanti ediyorum, her şey güzel olacak, ama eğer o kazanırsa, büyük rüzgarlar, fırtına ve yağmur olacak [31, s. 262,263].

Ama Ecseg’li *Táltos* Újszállás’lıyı hep yenerdi, sonra dokuz yıl boyunca her yıl fırtına ve dolu ile bu toprakları döverdi [12, s. 405].

Belirli gecelerde, farklı yerlerde kötü hava olayları meydana getirerek her ne pahasına olursa olsun sürülerini rahatsız etmek isteyen *Karcsag*’lı ya da *Kisújszállás*’lı *Táltoslar* ile mücadele etmek zorunda kalıyordu [12, s. 405].

Bu tarz insanların havaya hakim olduğu söylenirdi ama diğerleri de (bazıları da) buna karşı çıkardı”[12, s. 407].

¹ İki tarla arasında

Ohatlı (Táltos) bulutları bırakmak (bulutların gitmesini) istemiyor ve bu da Árkus'u doldurmak istiyor. Bu Árkus, bozkırda bazen kuruyan bir dere"[12, s. 407].

Yolun (iki tarla arasındaki) sonunda iki boğa çarpışacak... Çünkü güzel yağmur yağacak, inan bana." Yaşlı bekçinin bu sözü dinlemesi iyi oldu, çünkü güzel bir yağmur yağdı, yardımı bile olmadan [12, s. 408].

Eğer rakibini yenerse, yağmur o topraklara düşecekti. Eğer diğeri kazanırsa, bu topraklardan yağmuru alıp götürecekti. Boğalardan biri kırmızıydı, diğeri de beyaz. Eğer kırmızı boğa kazansaydı, yağmuru götürecekti, buraya yağmur yağmayacaktı [42, s. 270].

Tanık Kelle Istók (Istá)'dan duymuş Saniğın (Örzse Tóth) kendisiyle konuştuğunu: "Zaten/çoktan kazandık, bir süre yağmur olmayacak" [22, s. 467].

Yukarıdaki örneklerden görüldüğü üzere *Táltoslar* genelde kendi bölgeleri/ toprakları/ ülkeleri için diğer *Táltoslar* ile mücadele ederler. Bu bazen bir rakip köy bazen de başka bir ülkeden gelen *Táltos* olabilmektedir. Debrecen'de *Erzsébet Balási*, 1725– 26'daki mahkemesi sırasında sorguyu yürüten kişi arasındaki konuşma sırasında kendisi gökyüzünde imparatorluk için savaştığını belirtmiştir:

*"Eğer Táltossa, Táltosların ne gibi güçleri ve görevleri var?
-Gökyüzünde ülke için savaşır" [23, s. 362].¹*

1735–36 yılında Kisdobrony, Bereg'te mahkeme karşısına çıkan Ceglédli *Ilona Borsi* isimli bir kadın da ifadesinde *Táltos* ve yarı *Táltos* arasındaki farkı açıklarken *Táltosların* ülkeleri için savaştığı bilgisini vermiştir:

"Açıklamasına göre, Táltos ve yarı Táltos arasında ki fark, Táltos hepsinden öte kendi ülkesi için savaşır ve yarı Táltos sadece tedavi işlemi yapar..." [24, s. 305].

1711 yılında Debrecen'de mahkeme karşısına çıkan Mihály Szaniszlai'e karşı tanık Szilvási Gáspárné ifadesinde Mihály Szaniszlai'nin 3 kere Alman *Táltoslar* ile mücadele ettiğini duyduğunu belirtiyor ve Kecskemét'te gerçekleşen başka bir vakada *Táltos* iki arkadaşının ülkenin bereketi için Türkiye'ye gittiğini söylüyor:

"Kendisine Táltos dediğini, 3 kere Alman Táltoslar ile savaştığını ve kazandığını... söylediğini duydum." [23, s. 253].

Molnár Istók'tan duydum Péter Vecsei söylemiş: bir gün Földeák'a şifalı bitki toplamaya gidiyormuş ve yolda bir genç (erkek) ile karşılaşmış, genç ona ne aradığını sormuş ama o ona işlerinden bahsetmek istememiş, ama genç adam bir Táltosmuş ve ona ne

¹ Sorgunun bu kısmındaki soru ve cevaplar, katip tarafından 3. tekil kişi formunda not alınmıştır

aradığını bildiğini söylemiş ve aynı zamanda ona işini (muhtemelen şifalı ot toplama) öğretmiş ve ona iki arkadaşının ülkenin (toprağın) bereketi (ürün bolluğu) için Türkiye’de olduğunu söylemiş [45, s. 459].

Jászberény’de 1727 yılında görülen Erzsébet/Örzse Tóth davasında Örsze Tóth şehirdeki ürünleri koruduğundan, kötü insanların büyü yapmasını engellediğinden ve ülkeyi büyük bir depremden (sonucundan) kurtardığından bahsetmektedir:

Eğer beni gönderirlerse bu şehir mahvolur... Beni seve seve bu şehirden gönderirler, ama bu şehre ne kadar iyilik yapıyorum bilmiyorlar, insanların beni kıskanmalarını umursamıyorum, fide veren ürünleri ve şehrin etrafındaki üzümleri korudum, kolladım, kötü insanlar büyü yapmak istediklerinde savaştım [22, s. 461].

Tót Orsik’ten duymuş, demişki: eğer Beriny (Jászberény) şehrinin civarında olmasaydım, şehir şimdi yıkılmış olurdu... [22, s. 461].

Cadı mahkemeleri kayıtlarında karşılaşılan bir diğer veri ise çok farklı bir mücadele nedeni sunmaktadır. 1725 yılında Debrecen’de mahkeme karşısına çıkan Erzsébet Balasi bir hastasına uyguladığı sağaltma işleminden dolayı gece saldırıya uğradığını ve savaştığını belirtmiştir:

Bayan Rác’ a kötü şeyler olduktan sonra, ertesi gün tanığı iyileştirmek için geldi ve dedi ki: senin yüzünden dün gece büyük bir sorun yaşadım.” Vücudunu gösterdi ve derisi kötü bir şekilde çizilmiş, yarılmış ve kesilmişti. Tanık: “Tüm bunlar dün gece mi oldu?” dedi. Bayan Bartha cevapladı: Evet tabii ki, tüm bunlar dün gece senin yüzünden oldu; eğer böyle olacağını bilseydim yüz Forint bile ödese evine adım atmazdım” [22, s. 395].

Bu vakada herhangi bir don değiştirme ifadesine rastlanmamakta ancak bunun büyüleme işlemi gerçekleştiren cadılar ya da onların gönderdikleri ruhani varlıkları ile gerçekleşen doğa üstü bir savaş olduğu György Dömsödi adlı hastasını tedavi ettiği ile ilgili bir önceki ifadelerinden anlaşılmaktadır:

Aniden bir tıkırtı duyuldu odada ve kapıya o kadar sert vuruldu ki kilidi düştü ve kapı aniden açıldı, kapının kilidinin çilingirin bile zor açacağı kadar çok sağlam olmasına rağmen. Tanık neler olduğunu sorup durdu ama o sadece içeride bir kedinin kilitli kalmış olabileceğini söyledi, ancak bir kedi bunu asla yapamazdı. Bir ara, Bartáné terlemeye başladı ve terler vücudundan aşağıya akıyordu ve sonra yere düştü, göğsünün üstüne düştü ve tıpkı yorulmuş bir adam gibi: Bir şey yok, geçer” dedi [22, s. 389].

Erzsébet Balasi’nin sağaltma işleminden dolayı cadılar ile girdiği mücadelenin en net kaydı ise tanık Francisci Mártha sunmaktadır. İfadede Bayan Bartha’nın gece kendisi gibi *Táltos* olan kızının da yardımı ile

savaşlığını belirtirken, kızının en güçlüleri olduğu ve ağzında kılıç ile savaştığı gibi ilginç detay da sunmaktadır:

Tanığın Sára adında bir kiracısı varmış, kocası da şimdi Uj Utca'da oturuyor ve adı da György Rab Szabó. Bu Sára dedi ki: "Hanımım, dün gece Bayan Bartha ile dövüştüler ve çok fazlalardı ama en güçlüsü Bayan Bartha'nın ağzına kılıç alan ve korkunç bir şekilde dövüşen genç kızydı. Ben yatağımda uzanmış izliyordum. Bayan Bartha bana, "Korkma, Sára, kimse seni incitmeyecek" dedi. Bunu Sára adlı kiracısından duymuş. Tanık ayrıca Bayan Bartha'nın "onunla dövüşmeye geldiklerini ve eğer kızı olmasaydı onu öldürmüş olacaklarını" söylediğini de duymuş [22, s. 390].

Türk Şaman savaşları da Macar *Táltos* mücadeleleri ile ortak özellikler sergilemekte, bu anlatılarda Şamanların sık sık farklı donlara girerek birbiri ile savaştığı, savaşanların ise Şamanın kendisi değil, hayvan anası olduğu görülmektedir. Ancak yukarıdaki veride bahsedilen kılıç ile savaşan *Táltos* mücadelesine benzer birtakım silahlarla savaşan Şamanlara dair memoratlar da mevcuttur. Bütün seferlerde kağanın yanında olduğu görülen Şamanın tüm dış simgeleri bir Türk savaşçısını hatırlatmaktadır. Ayrıca inisiyasyon merasiminde Şamana demirci tarafından kılıç kuşatılmıştır, ok – yay, mızrak ve benzeri silahlar kullanan Şaman imgeleri duvar resimlerine yansımıştır [27, s. 157–162].

Bu hadisenin üzerinden dokuz gün geçmişti. Adagalaah Şaman, boğanın üzerine odun getirmeye gidiyordu. İşte bu esnada doğu yönünde şiddetli bir yağmur başladı. Adagalaah boğayı boyunduruğundan kurtardığı sırada, başka bir Şaman demir uçlu mızrağıyla onu nişan aldı. Mızrak, Şamanın omurga kemiğini dağıttı, sonra da boğaya saplandı ve her ikisini cehenneme gönderdi [46, s. 225].

Bir gün Şaman Nikon Poskoçin yanıma gelerek sırtındaki kırmızı lekeyi bana gösterdi ve heyecanla şöyle dedi: Dün benim düşmanım olan Şaman, okla beni vurdu, ancak ok deriyi yarıp geçti [46, s. 239].

1764 yılında Kalocsa'da görülen diğer vaka kaydına göre, Jutka Virág, *Táltos* olduğunu iddia ederek müşterilerinden para talep etmekte karşılığında gömülü paraların yerini söylemekteydi. İfadesi sırasında müşterilerinden yatak ve diğer erkek ve kadın kıyafetleri istemesinin nedenini açıklarken yaralı bir *Táltos* askerinden bahsetmektedir.

Yastık ve yorgan istedim çünkü Buda'da yaralı bir Táltos subayı/askerî vardı, yıkanıp yatırılması/ dinlendirilmesi gerekiyordu ve bunu yapmak için ben ve Pálfa¹ adamlarıyla Buda'ya gittim ve Buda'ya geldiğimizde bir evin önünde durduk ve insanlarla birlikte eşyaları yere indirdik, onları yaralı Táltos askerini bulabilecekleri

¹ Pálfa, Tolna bölgesinde bir köy.

yere gönderdim ve onlar uzaktayken yatak çarşafını ve diğer kıyafetleri aldım [47, s. 220].

Bu *Táltos* askerin kim, neden ve nasıl yaralandığı ya da nasıl bir savaşa girdiği ile ilgili bilgi sunulmamakla birlikte Jutka Virág'ın halk arasında yaygın olan ve halk tarafından saygı gören *Táltos* adını ve onların mücadele motifini müşterilerini kandırmak için kullanmış olması muhtemeldir. Çünkü ifadesinde “asla para bulamadığını, böyle bir yeteneği olmayıp müşterilerini kandırdığını” itiraf etmektedir [47, s. 221].

Bazen sırra erme – *Táltosluğa* giriş- için mücadeleler de olmakta, bazen de *Táltoslar* son mücadelelerine giderler. Bu mücadeleler ile ilgili verilerden ikisinde mücadeleyi kazanarak bu büyü – lanetten kurtulup bir daha dövüşmek zorunda olmayacakları belirtilmekteyken, bir mücadele de eğer kazanırsa bir *Táltos* olacağı ifade edilmektedir. Bir diğer menkıbede ise mücadele edecek olan *Táltos* savaşı kaybederse öleceğinden çekinmektedir:

Şafakta son defa siyah boğa formunda görünecek olan rakibi ile dövüşmek zorundaydı, kendisi de sarı boğa olacaktı... ikisi de kadının onların kavga etmesine izin vermediği için, kazanamadı. Kız bir daha dövüşmek zorunda değildi, çünkü 18 yaşında evine, ailesine gidebilirdi. “O zaman üzerindeki büyü kalktı” artık daha fazla incinmedi, daha fazla dövüşmek zorunda değildi [26, s. 117, 118].

Bu son dövüşü olacak ve eğer bugün yenersen bu lanetten/büyüden kurtulacak [26, s. 118].

...çünkü benim zamanım geliyor, tátoslar ile mücadele etmeliyim, bir kere daha. Eğer beni yenerlerse, hep üzerime gelecekler/ bana saldıracaklar ve eğer beni alt edemezlerse, o zaman artık onlardan korkmayacağım, çünkü onlar gibi tátos olacağım, ya da daha iyisi [14, s. 319, 320].

“Bu benim son dövüşüm olacak ve şu an harap olacağımdan (öleceğimden) korkuyorum, çünkü o benden daha güçlü” [40, s. 353, 354].

2.3. *Táltoslar ve Bulut, Kasırga ve Rüzgar Bağlantısı*

Táltosların en karakteristik özelliklerinden bir tanesi de meteorolojik yönleridir. *Táltos* mücadeleleri bulut ile sıkı bir ilişki içerisindedir. *Táltoslar* genellikle bir rüzgar ya da fırtına ile gelirler ve mücadeleye fırtına ya da yağmur eşlik eder ya da havaya müdahale edip değiştirebilirler [18, s. 95]. Genellikle buluttan boğaya dönüşürler ve mücadele sonrasında tekrar eski hallerine geri dönüşürler. Mücadele, genellikle gökyüzünde meydana gelir:

Táltos dedi ki: “Bu gökyüzünden bir boğa gelecek [31, s. 262].

Sonra gökyüzünden indiler ve insan formuna döndüler [24, s. 304,305,29, s. 250,251].

Çocuk üzgün olduğunu çünkü o gün büyük bir fırtına olacağını söyledi. O gün fırtınaya birlikte, dövüşmek zorunda olduğu düşmanı da gelecekti... Herkesin gözü önünde, ateşli tekerlek ile demir tekerlek

mücadeleye tutuştular ve bir süre sonra ateşli tekerlek havaya yükseldi ve gözden kayboldu. Aynı zamanda diğer tekerlek de hizmetçi çocuğa dönüştü... [26, s. 118].

Onlar etrafi temizlerken küçük bir bulut geldi; Táltos dedi ki: “Bu gökyüzünden bir boğa gelecek... Güçlü boğa ortadan kayboldu, zayıf olan insana geri dönüştü [31, s. 262].

...aniden sağanak yağış başladı. Sonra fakir adam, patronuna (çiftçiye): Bu karanlık bulutlardan bir Táltos gelecek, boğaya dönüşecek... [31, s. 262, 263].

Birbirleriyle kavga ederler. Birbirlerini döverler. Bir yıldırım gelir ve sonra çakar ve parlar. Yağmur yağar. Fırtına yaratırlar [42, s. 270].

Fırtınalı bir havada, sınırda iki boğa silüeti ortaya çıktı ve dövüştiler [42, s. 270].

Rabé'den çıktıklarında, fırtına çoktan oradaydı. Çok kötü /acımasız bir şekilde toz kaldırıyordu. Ama tam orada küçük tepenin üstünde büyük gri bir aygır vardı... [12, s. 405,406].

Birçok insan korktu, çünkü (boğa) büyük bir fırtına ile geldi... [14, s. 319,320].

Kerecsend sınırına geldiklerinde, kırmızı boğayı alt etti ve tekrar insana dönüştü [14, s. 333]

Barbócz Pál Hortobágy'den yaşlı bir koç çobanı, kendinden önce buralarda yaşayanlardan, Malomház'dan çok da uzak olmayan Hortobágy nehri yanında küçük bir tepede Táltosların çarpıştığını duymuş. Hatta havaya yükselir, yukarıda çarpışır... [12, s. 407].

Kahverengi bir bulut gelecek ve buraya ulaştığında büyük dumanlı bir boğa olacak, ben de büyük beyaz bir boğa olacağım... [40, s. 353,354].

Hajdúság'dan; Bir Táltos sahibine (çiftlik sahibi, patron) gökyüzünü çok fazla izlediğini söyledi, “çünkü bulutlar buraya geliyor ve büyük siyah bir boğaya dönüşecek, o boğa ile dövüşmem gerek” dedi. Hajdúság halkı, Táltosların rakiplerinin buluttan boğaya dönüştüğünü ve dövüşten sonra tekrar buluta dönüştüklerini biliyor [14, s. 335,337].

Orada kara bulutlar toplandığında büyük bir fırtına gelecek... Şimdi ben beyaz boğa olacağım, bu buluttan da dumanlı (duman renginde) bir boğa çıkacak [14, s. 319,320].

Tanık nasıl savaştıklarını sorduğunda, kızların ayrı erkeklerin ayrı savaştığını söyledi ve kendisinden gitmek zorunda olduklarını çünkü gökyüzünde de savaştıklarını söyledi [38, s. 308–312].

Örztse Toth'un ağzından “Gökyüzü parladığında hemen gitmek zorunda olduğumu, ve kutsal haç omuzlarıma konulacağını, Kutsal Bakire'nin ona geldiğini ve her Çarşamba onunla konuştuğunu ve sanığın boynunda ipekten bir ip ve küçük bir anahtar olduğunu ve onunla gökyüzünün açıldığını” söylediğini duymuş... Şimşekler başladığında ve Táltoslar mücadeleye giriştiklerinde, o da oradaydı. Oraya havada Tanrı'nın yardımıyla gitti ve savaştı [22, s. 465,469].

Táltosların ve mücadelelerinin meteorolojik olaylar ile ilişkili olmasının dilde de yansımaları olmuştur. Bu ilişkiden ötürü halk arasında, ani ve güçlü rüzgarlara *Táltos rüzgarı* (özellikle Sárrét ve Kiskunhalas'da tátolsszél, bazı yerlerde tátorján szél) denir ve bu gibi durumlarda *Táltosların* kavga ettiği söylenir [8, s. 56,14, s. 347,48, s. 429].

2.4. Mücadelenin Zamanı ve Kaçınma

Táltoslar genellikle ne zaman, kiminle ve hangi formda dövüşeceklerini bilirler ve bu mücadeleden kaçınmazlar:

Şafakta son defa siyah boğa formunda görünecek olan rakibi ile dövüşmek zorundaydı, kendisi de sarı boğa olacaktı... [26, s. 118].

Fodor Erzsébet oraya rakibinden önce geldi ve oduncudan ona yardım etmesini istedi. Onun, mavi bir ateş formunda dövüşecek bir adamla mücadele etmesi gerekiyordu. Kendisi kırmızı bir alev olacaktı... [26, s. 118].

Çocuk üzgün olduğunu çünkü o gün büyük bir fırtına olacağını söyledi. O gün fırtınaya birlikte, dövüşmek zorunda olduğu düşmanı da gelecekti... Ayrıca ateşli bir çember (tekerlek) ile dövüşmek zorunda olduğunu ve ona yardım etmeleri gerektiğini söyledi [26, s. 118].

... Karczag'lı ya da Kisújszállás'lı Táltoslar ile mücadele etmek zorunda kalıyordu. Yaşlı çoban bunun zaman yaklaştığında seziyordu. Huzuru kaçmış birisi gibi sessizleşiyordu... [12, s. 405].

...tek isteği rakibiyle dövüşmek zorunda olduğunda yardımlarıydı. Rakibi ona mavi bir ateş formunda saldıracaktı ve o da kırmızı ateş olacaktı [43, s. 206].

Onlar etrafı temizlerken küçük bir bulut geldi; Táltos dedi ki: "Bu gökyüzünden bir boğa gelecek..." [31, s. 262].

...aniden sağanak yağış başladı. Sonra fakir adam, patronuna (çiftçiye) "bu karanlık bulutlardan bir Táltos gelecek, boğaya dönüşecek. Ben de bir boğa olacağım ve sonra dövüşeceğiz [31, s. 262, 263].

"Orada, tepenin yanındaki siyah boğayı görüyor musunuz? İşte onunla bugün dövüşmem gerekiyor [39, s. 42].

Bu küçük tepecikte, büyük gri bir aygır göreceksin. Benim oraya gitmem gerekiyor." ... Rabé'den çıktıklarında, fırtına çoktan oradaydı. Çok kötü /acımasız bir şekilde toz kaldırıyordu. Ama tam orada küçük tepenin üstünde büyük gri bir aygır vardı... [12, s. 405, 406].

Orada kara bulutlar toplandığında büyük bir fırtına gelecek; ama hiçbir şeyden korkmayın, çünkü benim zamanım geliyor, taltoslar ile mücadele etmeliyim, bir kere daha... Şimdi ben beyaz boğa olacağım, bu buluttan da dumanlı (duman renginde) bir boğa çıkacak [14, s. 319, 320].

“...rakibim yakında benim için gelecek. Kahverengi bir bulut gelecek ve buraya ulaştığında büyük dumanlı bir boğa olacak, ben de büyük beyaz bir boğa olacağım. Ve birlikte dövüşmek zorundayız [40, s. 353, 354].

Halk bilimi verilerinde mücadelenin zamanı ile ilgili detaylı bilgi verilmemekle birlikte *Táltosların* bu zamanı önceden bildikleri ifade edilmektedir. Ancak verilerin incelenmesi sonucunda *Táltosların* hasadın iyi olması için yağmuru kendi topraklarına getirmek ya da hasadı korumak için yağmuru rakip topraklara göndermek için savaştıkları göz önüne alınırsa, bu mücadelelerin hasat dönemleri ile bağlantısı olduğunu varsaymak mümkündür. Ayrıca mahkeme kayıtlarında Hristiyanlık ile ilgili motiflerin de *Táltos* mücadele motifi içerisine entegre edildiği ve *Táltos* mücadelelerin Pentekost, Aziz Yakup ve Aziz Mikail gibi belirli dönemlerde yapıldığı ifade edilmiştir. Bir başka vakada da Aziz Yuhanna gününde savaştıkları ile ilgili bilgi verilirken aynı veride Pentekost günü ile ilgili de referanslar görülmektedir:

Táltosların yılda üç kez, Pentekost, Aziz Yakup ve Aziz Mikail günlerinde buluştukları bir tepeye ulaştılar. Burada atları kalın bir ağaca bağladılar ve onu yere koydular, sonra iki *Táltos* anadan doğma üryan soyundu ve aşağıya doğru, boğaya dönüştükleri yere gittiler ve saatlerce savaştılar [24, s. 305].

Pentakost kutlamalarından sonra Seregély Istvánné'nin ağzından duydu ki Szöcs János beyin kızı *Táltos*muş, *Kömives Suská* ve diğerlerinden duydu ki kendisine *Táltos* diyormuş, ki Tanığın nasıl savaştıkları ile ilgili sorusu üzerine kadınların ve erkeklerin ayrı savaştıklarını, , ve kendisinden gitmek zorunda olduklarını çünkü gökyüzünde de savaştıklarını söyledi... Judith adlı kızı Pentakost kutlamalarının üçüncü günü şafak vakti avluya gitti ve eline bir eline içine baktığı bir kap aldı ki bunu komşu hanım gördü ve ona sordu: Neye bakıyorsun? Kız cevap verdi: Hiçbir şeye. Kısa süre sonra titredi ve balığa dönüştü ve 3 gün boyunca ortaldan yok oldu... *Kömives Suska'nın* kendisinden duymuş tanık, kendisine *Táltos* diyormuş ve Aziz Yuhanna Gününe gitmeleri gerekiyormuş, orada *Miskólez'da* bir kız varmış, *Ujivaros'da* yaşayan, ondan daha güçlüsü yokmuş aralarında... Judith *Tátos*muş, ve Aziz Yuhanna gününde savaşımaya gidiyormuş... [38, s. 308–312].

2.5. Mücadelelerde Dışsal Yardım

Táltoslar genellikle savaşın sonucundan çekinir ve rakiplerini çoğunlukla dışarıdan aldıkları bir yardım ile yenerler. Bu yardımı kendileri isterler. Eğer boğa formunda savaşıyorsa, ona yardım edenler rakip boğanın toynağı ya da arka bacağına sopa, dirgen ya da kürek ile müdahale eder, eğer ateş ya da yanan tekerlek formunda savaşıyorsa, o zaman ona yardım edenler, rakip ateşi sopa ile döverler:

... oduncudan ona yardım etmesini istedi...Sonra, oduncunun yardımı ile, kırmızı alev kazandı [26, s. 118].

Ayrıca ateşli bir çember (tekerlek) ile dövüşmek zorunda olduğunu ve ona yardım etmeleri gerektiğini söyledi... Aynı zamanda diğer tekerlek de hizmetçi çocuğa dönüştü ve yardım ettikleri için onlara minnettardı [26, s. 118].

... tek isteği rakibiyle dövüşmek zorunda olduğunda yardımlarıydı. ...eğer kendisinin, yani alevinin, zayıfladığını görürlerse mavi aleve bunlarla vurmalarını söyledi... Mavi ateşin dövuştüğünü gördüler ve tam kırmızı alevi yenmek üzere olduğunu gördüklerinde iki çubukla birlikte ona vurdular [43, s. 206].

Ona yardım ederler. İnsanlar hep gri ata yardım eder [42, s. 270].

Táltos dedi ki: "Bu gökyüzünden bir boğa gelecek, eğer benden güçlü olursa, o zaman (çiftçi)efendim -nezaket gösterirseniz- bana yardım edin." O da boğa oldu ve iki boğa çarpıştı. Onun (kendi Táltoslarının) kazanamadığını gördüklerinde, güçlü olan boğayı çevrelediler ve ona dirgen ve kürekle – kim bilir neyle- vurdular, batırdılar [31, s. 262].

Ama bana yardım yet. Sadece onun arka ayağına (dizine) vur. Eğer ben kazanırsam, sana garanti ediyorum, her şey güzel olacak, ama eğer o kazanırsa, büyük rüzgarlar, fırtına ve yağmur olacak. Táltos geldiğinde, dövüşmeye başladılar. Çiftçi yardım etti ve Táltosu yendiler [31, s. 262,263].

Eğer bağırsam, burada mücadele ediyordum. Yolun (iki tarla arasındaki) sonunda iki boğa çarpışacak, bastonun ile büyük olanın arka toynaklarına vur, bu yeterli. Ama bağmazsam, sorun yoktur." "O zaman ne yapmalıyım." "Hiçbir şey... [12, s. 408].

kaybetmeme izin vermeyin, eğer dumanlı olan daha güçlüyse, toynağına ya da bacağının köşesine (hassas yerlerine) vur [14, s. 319,320].

O ana kadar ona yardım edip edemeyeceklerini sordular. Edebileceklerini söyledi, ama sadece siyah boğanın ön toynağına "gagucs"¹ arkası ile vurmalarını söyledi, ama diğerine vurmayın ne vurun ne de herhangi bir şekilde dövün... sonra boğanın toynağına vurdular. Ve beyaz boğa, kahverengi boğayı kalçasının üzerine düşürttü ve sonra ortadan kayboldu[40, s. 353,354].

Sürekli boğanın arka ayağına/dizine vur ve o zaman onun üstesinden geleceğim. Kırmızı boğa geldi ve bu adam da boğaya dönüştü. Gerçekten de (boğanın) arka ayağına vurdu... [14, s. 333].

Siyah olana vurmalarını söyledi, çünkü eğer düşmanı yenerse, bu onun sonu olacak. Beyaz olanın sahibi de siyah olana vurdu[41, s. 169,170].

¹ Sert odun parçası üzerine demir bir halka ile tutturulmuş bir demir levha.. Gagucs, bir koçan kesme aleti olarak kullanılır.

İnsan formundaki boğa, dönüşümünden önce insanlardan yardım etmesini istedi [42, s. 270].

2.6. Mücadelenin Sonucu ve Fiziksel İzleri

Mücadele sonunda *Táltoslar* sık sık bitkin, yorgun ve hasta olurlar ve hatta bazen mücadeleleri ölümcüldür. *Táltosların* mücadele sırasında aldıkları yaralar tekrar insan formunda dönüştüklerinde fiziksel olarak vücutlarında görülebilmektedir:

Ayrıca erkek Táltosun kadın Táltosu sol göğsünden yaraladığını gördü ve kadın bunun daha önce de birkaç defa olduğunu ve kendisini iyileştireceğini söyledi [24, s. 304,305,29, s. 250,251].

Kömives Suská'nın kendisinden duydu ki kendisine Táltos diyormuş ve hatta vücudunda savaşta birbirlerini nasıl kestiklerini göstermiş; ve tanık vücudunun, tıpkı bir çocuğa sopa ile vurduğunda oluşan yaralar gibi mavi izlerle dolu olduğunu görmüş, blüzünü bile görmüş, birkaç yerinden kesik olduğunu... [38, s. 308–312].

Kadın kızın bedeninin yırtık, kesik yaralar ile dolu olduğunu gördü [26, s. 117, 118].

Sonra kolunu göstererek dedi ki: Yaraları ve kesikleri görüyor musunuz; beni her çağırdıklarında ve emrettiklerinde gitmeliyim. Orada birçok Táltos var, benim de orada olmam lazım [22, s. 464].

2.7. Renklerin Karşıtlığı

Mücadele eden *Táltoslar* farklı – karşıt renklerde olurlar. Genelde açık renkli, beyaz ya da sarı boğa donundaki *Táltos*, karanlık – gri ya da siyah boğa ile, bir menkıbede de kırmızı boğa ile mücadele eder:

Şafakta son defa siyah boya formunda görünecek olan rakibi ile dövüşmek zorundaydı, kendisi de sarı boğa olacaktı... [26, s. 117, 118].

Boğalardan biri kırmızıydı, diğeri de beyaz. Eğer kırmızı boğa kazansaydı, yağmuru götürecekti, buraya yağmur yağmayacaktı [42, s. 270].

Eğer boğa formunda gerçekleşiyorsa, beyaz boğa Macaristanlı, siyah boğa da Türkiye'den geliyordur [41, s. 169, 170].

Şimdi ben beyaz boğa olacağım, bu buluttan da dumanlı (duman renginde) bir boğa çıkacak [14, s. 319, 320].

Boğaya dönüşürler ve böyle mücadele ederler; dumanlı ya da siyah ya da beyaz boğa şeklinde [14, s. 320].

Kahverengi bir bulut gelecek ve buraya ulaştığında büyük dumanlı bir boğa olacak, ben de büyük beyaz bir boğa olacağım [40, s. 353, 354].

Kırmızı boğa geldi ve bu adam da boğaya dönüştü [14, s. 333].

çünkü bulutlar buraya geliyor ve büyük siyah bir boğaya dönüşecek, o boğa ile dövüşmem gerek” dedi [14, s. 335, 337].

Ayır donunda mücadele eden *Táltoslar*, genelde al ya da kahve renkli ayır donunda, gri ayır ile savaşır:

Bu küçük tepecikte, büyük gri bir aygır göreceksin. Benim oraya gitmem gerekiyor.... Ama tam orada küçük tepenin üstünde büyük gri bir aygır vardı... Ancak yanık al renkli bir at (yük arabasının) köşede kuru otları yiyordu. Sonra kocaman kişnedi ve gri olana doğru dört nala koştu, ... [12, s. 405,406].

“Bu akşam vakti, büyük gri bir aygır gelecek... [12, s. 406,407].

Bir at donuna da girebilir. Biri gri, diğeri kahverengi olur [42, s. 270].

Ateş formunda mücadele eden *Táltoslar* ile ilgili iki menkıbede *Táltosun* kendisi kırmızı, rakibi ise mavi bir ateş formunda karşımıza çıkmaktayken, bir menkıbede kırmızı alev her zaman rakip olduğu belirtilmektedir:

Onun, mavi bir ateş formunda dövüşecek bir adamla mücadele etmesi gerekiyordu. Kendisi kırmızı bir alev olacaktı [26, s. 118].

Rakibi ona mavi bir ateş formunda saldıracaktı ve o da kırmızı ateş olacaktı [43, s. 206].

Havada mücadele eder, kimilerine göre mavi bir ateş formunda. Kırmızı alev her zaman rakiptir [41, s. 169, 170].

Türkler arasında da her Şamanın kendisinin özel bir ruhu ya da ruhları olduğuna inanılır. Altaylarda buna “töz” (töz) ve/veya “yula”, Yakutlarda “ijekıl” (ana hayvan), Türkistan ya da Kırgızlarda “arvak” denir. Yakutlarda “ijekıl” Şamanın herhangi bir hayvanda tecessüm ettiği candır ve bu hayvanın hayatı ile Şamanınki birbirine bağlıdır. Bazen iki rakip Şamanın “ijekıl”ları birbiriyle kavga ederler, hatta birbirlerini öldürürler. İjekıl mana olarak ana-hayvan demektir. Bu ana-hayvan hakkındaki inanışlar, sadece Yakutlarada mahsus değildir buna benzer bir eş-ruh ve bunların birbiri ile mücadeleleri Sagay Şamanları arasında da görülmektedir [28, s. 15, 16, 28, 49, s. 421, 422; 50, s. 98, 99]. 1889 yılında tespit edilen bir menkıbeye göre:

Sır ırmağında 55 yıl önce Topçan adında bir kam vardı. Bu kam bir gün ayin yaparken gördü ki Kezek Tağ denilen dağın tepesinde biri gök, biri kara boğanın birbirine toslayarak kavga ediyorlar. Gök boğa, kara boğayı son derece yormuştu. Bunu gören Topçan gök boğayı vurdu, gök boğa yere yuvarlandı ve kurt suretine girip şimale doğru kaçtı. Gök boğa – kam Kecük, kara boğa ise kam Topçan idi. Menkıbenin sonunda Kecük Şamanın bu hadiseyi müteakip yaralanarak yatağında yattı söylenmektedir [46, s. 211; 51, s. 458, 459].

Bu memoratta da görüldüğü gibi Türk Şamanlarında da renkler önemli bir rol oynamaktadır. Türk Şaman savaşlarında mavi, sarı ve kara boğalar ön plana çıkmaktadır:

Naaçabil Gölü'nün yanında boynuzlaşmaya başladılar. Şaman koyu mavi renkli boğaya dönüştü. Çiçek ruhu da boğa donunda idi [46, s. 202].

Şaman bahçeye çıktı. Gürültü, o kadar korkunç idi ki Şamanın karısı yasağı bozarak neler olduğunu görmek için bahçeye açılan kapıyı açtı. O bahçede boynuzlaşan iki boğa gördü. Onlardan biri koyu mavi, diğeri koyu sarı renkte idi [46, s. 204].

Bir gün Vilyuylu Şaman Soulta'nın hayvan görünümünde olan ana ruhu ak ağızlı, kara renkli geyik bulutlara yükselerek orada otluyordu. Balgıy adında başka bir Şamanın ruhu da bulutlara çıkmış otluyordu. O, Şaman Soulta'nın geyiğini ürkütüp kaçırmıştı [46, s. 220].

Teleütlerde *tın-bura* (kam ruhu), bir çeşit gücü temsil etmekte ve bu güç, şamana ayin yapmasını veya ruhlarla cinsel ilişkiye girmesini sağlamaktadır. Şamanların mücadelelerinde güçlü olan, diğlerinin *tın-burasını* kaçırp yok edebilmektedir. Bundan 2–3 gün sonra o şaman ölür [28, s. 28; 50, s. 98, 99]. Türk Şaman memoratlarında da karşımıza çıkan Şaman savaşları motifinde savaşan Şamanın kendisi değil hayvan anasıdır. Burada Şamanın boğa, kartal gibi varlıklara dönüşmesi hayvan ananın nasıl tasavvur edildiği ile ilgilidir. Hayvan ananın yaralanması ve ölmesi ve benzeri şekilde Şamanında yaralanması ve ölmesiyle sonuçlanır [27, s. 96, 97].

Altay Şaman mücadelelerinde de rüzgar ve kasırga önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Altaylara göre Şaman (ruhu) kasırgaya dönüşebilirdi. Altay Ulaagan bölgesinde defalarca birbirine düşman olan şamanların kasırgaların arasında savaştıklarıyla ilgili hikayeler anlatılmıştır [50, s. 94].

Türk kültüründe özellikle bozkır medeniyetinde hayvanlarla sıkı bağlar kurulmuş, hayvanlara kutsallık atfedilmiş, onlara kozmik roller biçilmiş, bazı hayvanlar öne çıkmış ve bunların etrafında gündelik yaşamı da ilgilendiren çeşitli inanışlar ve uygulamalar gelişmiştir [9, s. 113].

SONUÇ

Macarlar, Urallardaki yurtlarından günümüzdeki vatanlarına gelene kadarki göçleri boyunca, avcı-toplayıcı-balıkçı, göçebe/yarı göçebe ve yerleşik tarım topluluğu olmak üzere üç farklı yaşam tarzı benimsemişler, birçok topluluk ile iletişime geçmişlerdir. İletişime geçtikleri topluluklar arasında üzerlerinde kültürel anlamda en derin etkiyi bırakan, Türk toplulukları olmuş, bu etkiler dinî inanışlarına da yansımış Avrasya Şamanlığı Yurt Tutan Macarların dünya görüşlerini şekillendiren en önemli etmen olmuştur. Kral István dönemi ve sonrasında bu eski inanışlar, halkın hafızasından silinmeye çalışılmış olsa da cadı mahkemeleri ve özellikle de halk bilimi verilerinden bunların izlerinin, halk arasında devam ettirildiği görülmüştür. Halk arasında Macarların Yurt Tutuş dönemi ve öncesine ait dini elementlerin izleri ve Şamanlığın etkileri canlı olarak yüzlerce yıl devam etmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de Yurt Tutuş

sonrasında yerleşik yaşamın yanı sıra ülkenin belirli bölgelerinde Yurt Tutuş dönemindeki yaşam tarzlarını devam ettiren çobanlar olmuş, bu yaşam tarzı manevi kültürün bazı eski unsurları ve Şamanlığın parçalarını 20. yüzyıla kadar korumuştur.

Macarların geleneksel dinî içerisine *Táltoslar*, Urallardan Karpatlara göç sırasında, Ugor birliği içerisindeyken yavaş yavaş girmeye başlamış ve güneşe devam eden yolculukları boyunca Macarlar arasında daha da derin bir yer edinmiştir. *Táltoslar*, birçok noktada Avrasya – Türk Şamanlarına benzemektedir: *Táltoslar* anne karnında seçim ile belirlenmekte, fazladan kemik, diş ile ya da kese içerisinde doğma gibi diğer insanlardan farklı fiziksel özelliklerle dünyaya gelmekte, *Táltosluk* bilgisini Şaman hastalığı, parçalanma gibi süreçler sonucunda elde etmektedir.

Táltosların en belirgin özellikleri, diğer *Táltoslar* ile savaşmalarıdır. Söz konusu bu mücadele motifi ise yeni bir motif olarak ortaya çıkmamakta kökenleri Yurt Tutuş öncesine dayanmaktayken, kayıtlar 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar uzanan geniş bir bilgi sunmakta, ayrıca 20. yüzyıldan da veriler ile karşılaşılmaktadır. *Táltos* adı ise yazılı kaynaklarda 15.- 16. yüzyıllarda görülebilmek de hatta bu tarih 1211 yılına kadar indirilebilmektedir.

Táltoslar ve mücadeleleri ile ilgili veriler kronolojik olarak sıralamak gerekirse 17-18. yüzyıl cadı mahkemeleri kayıtları ve 19.- 21. yüzyıl halk bilimi verilerinden elde edilmektedir. Cadı mahkemeleri verileri özellikle 18. yüzyılın ilk yarısına halk bilimi verileri de özellikle 19. ve 20. yüzyılın ilk yıllarında yoğunlaşmaktadır. İki veri türüne ait motifler arasında da bazı belirgin farklar ortaya çıktığı görülmektedir.

Cadı mahkemeleri verilerinde toplumun içerisinde bulunduğu dönemin sosyal özelliklerinin de etkisiyle Hristiyanlık ile ilgili elementleri barındırdığı (Pentekost, Aziz Yuhanna günleri vb.) görülmekle birlikte, cadı büyüleri ve büyüleri sağaltma ile ilgili inanışların yoğunluk kazanması neticesinde, cadı-karşıtı olarak görülen ve halk arasında çok saygın bir ünü olan *Táltos* adının hem müşteri toplamak hem de mahkemelere karşı bir savunma yöntemi olarak kullanmak için pozitif etkisinden yararlanılmak istendiği görülmektedir. Bu bağlamda 17.- 18. yüzyıllarda *Táltosların* daha çok cadı büyülerini sağaltmak, şifacılık ve gömülü hazineleri bulmak gibi toplumsal rolleri ön plana çıkmış olmakta, aynı zamanda mahkemelere yansıyan dönemin *Táltos* figürlerinin iki yönlü olduğu görülmektedir (olumsuz: cadı, büyü yapan; olumlu: *Táltos*).

Cadı mahkemeleri kayıtlarının aksine 19.- 21. yüzyıl halk bilimi verileri ise temel elementlerin (*Táltosluk* alametleri, mücadele, gökyüzünde savaş, ülkeyi ve toprağı koruma) aynı kalmasının yanı sıra farklılıkları olduğu görülmektedir. 17.- 18. yüzyıl verilerinde havaya müdahale etmek

ile ilgili çok az referans bulunmasına karşılık 19.- 21. yüzyıl verilerinde *Táltos* mücadelelerin tamamında havaya müdahale etme, yağmuru getirme ya da engelleme gibi amaçları olduğu görülmektedir. Ayrıca halk bilimi verileri daha detaylı bir mücadele motifi sunmaktadır (mücadelede girilen donlar, karşıt renkler, mücadelenin nedenleri, sonuçları gibi).

Táltos figürü etrafında şekillenen bir dizi inanışın parçası olan *Táltos mücadelesi* motifinde *Táltosların* birbiri ile mücadele ettiği görülmektedir. Genellikle hayvan, çoğunlukla da boğa formunda savaşır ancak bazen aygır formunda nadiren de diğer hayvan formlarında mücadelelere dair veriler de bulunmaktadır. Mücadele eden *Táltoslar* farklı – karşıt renklerde olurlar; açık renkli, beyaz ya da sarı boğa, karanlık – gri ya da siyah boğa ile mücadele eder ya da kırmızı *Táltos*, mavi ile. *Táltoslar*, savaşması gerektiğini önceden bilir ve savaştan kaçınmaz. Rakibi ile savaşmak zorundadır. Hangi formda ve renkte, kiminle, ne zaman ve nerede savaşması gerektiğini bilirler. Genellikle yenilmekten çekindikleri için dışarıdan yardım ister ve bu yardım sayesinde mücadeleyi kazanırlar. Savaşa rüzgâr, fırtına ve gök gürültüsü eşlik eder ve mücadele eden *Táltoslar* meteorolojik olaylarla, özellikle bulut ve rüzgar ile ilişkilidir; rakip *Táltos* gri ya da siyah bir bulutla gelerek buluttan hayvan formuna bürünmektedir. Mücadele genellikle gökyüzünde meydana gelir ve mücadele sonunda *Táltos* önceki görünümüne geri bürünür. Mücadele sonunda *Táltoslar* sık sık bitkin, yorgun ve hasta olurlar. Bazen mücadeleleri ölümcül olabilir. Çoğunlukla doğa ile ilgili belayı bertaraf etmek için mücadele ederler ki bunların arasında en yaygın olanı da yağmur bulutlarının rakip *Táltosun* değil kendi topraklarına gelmesini sağlayarak kuraklığı önlemek ve hasadı verimli kılmak ya da hasada ve toprağa zarar verecek yağışları engellemektir. Bu durumda mücadele eden *Táltoslar* farklı bölgeleri, bazı durumlarda da farklı ülkeleri temsil ederler. *Táltoslar* gençken, yaşlı *Táltoslar* ile mücadele etmek zorundadır ki eğer mücadele sonunda yenilmezler ya da dişlerini kaybetmezlerse *Táltosluk* ilmine sahip olurlar. Eğer kaybederlerse bazı verilere göre sadece sağılma işlemi yapan yarı- *Táltos* olurlar ya da *Táltosluk* özelliklerini tamamen kaybederler. Bir diğer *Táltos mücadelesi* ise *Táltosun* son mücadelesidir ki bu mücadele sonunda *Táltosun* ölme ihtimali vardır. Bu durumda *Táltos* mücadeleleri; *Táltos* ilmini kazandığı ilk mücadele, *Táltosluk* zamanları boyunca devam eden mücadeleler ve *Táltosun* son- öldüğü mücadelesi olmak üzere üç gruba ayrılabilir.

Macar halk bilimi içerisinde muhafaza edilmiş ve cadı mahkemelerinde de verilerine ulaşabildiğimiz Macar *Táltosları* ve söz konusu girdikleri bu mücadeleleri, tüm elde edilen veriler göz önüne alındığında, Yurt Tutan Macarların dünya görüşünü etkileyen Şamanlığının birer kalıntısı olarak değerlendirmek mümkündür.

KAYNAKÇA

1. Fodor I. Hungarian Cultural History: The Early Periods // A Cultural History of Hungary: From the Beginnings to the Eighteenth Century / ed. Kosa L. Budapest: Corvina Books, 1999. s. 9–42.
2. Hajdu P. Finno-Ugrian Languages and Peoples. London: Deutsch, 1975.
3. Kristó G. Magyarország története 895-1301. Budapest: Osiris Kiadó, 1998.
4. Molnár E. A magyar társadalom története az őskortól az Árpádkorig. Budapest: Szikra Könyvkiadó, 1949.
5. Diószegi V. A honfoglaló magyarság hitvilágának történeti rétegei. A világfa // Népi kultúra – Népi társadalom. 1969. № 2–3.
6. Moravcsik G. Constantine Porphyrogenitus de Administrando Imperio. Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, 1967.
7. Györffy I. Nagykunsági krónika. Budapest: Turul, 1941.
8. Szűcs S. A régi Sárrett világa. Budapest: Fekete Sas Kiadó, 1992.
9. Arık D. Anadolu ve Çuvaş Türklerinde Kurtla İlgili İnanış ve Uygulamalar // İdil Ural Araştırmaları Dergisi. 2021. Vol. 3, № 2. s. 111–133.
10. Diószegi V. A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1998.
11. Pócs É. A magyar mitológia és Európa // Honfoglalás és Néprajz / ed. Kovács L., Paládi-Kovács A. Budapest: Balassi Kiadó, 1997. s. 309–322.
12. Szűcs S. Időért viaskodó táltosok // Ethnographia. 1951. Vol. 62. s. 403–409.
13. Hoppál M. Mítosz és emlékezet. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2014.
14. Diószegi V. A viaskodó táltosbika és a sámán állatalakú életlelke // Ethnographia. 1952. Vol. 63. s. 308–357.
15. Róheim G. A táltos // Magyar Nyelvőr. 1926. Vol. 55. s. 35–42, 70–77.
16. Pócs É. Magyar táltos és a honfoglalás kori samanizmus. Kérdések és feltevések // Ethnographia. 2017. Vol. 128. s. 1–46.
17. Szamota I., Zolnai G. Magyar oklevél-szótár. Budapest, 1902.
18. Pais D. A magyar ősvallás nyelvi emlékeiből. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1975.
19. The Illuminated Chronicle: Chronicle of the Deeds of the Hungarians from the Fourteenthcentury / ed. Bak J., Vespémi L. Budapest; New York: CEU Press, 2018.
20. Haan L. Békés vármegye hajdana: Oklevéltári rész. Pest: Lauffer Vilmos Tulajdona, 1870. Vol. 2.
21. Balogh I. Egy bűbájos per 1715-ből // Néprajzi Közlemények. 1958. Vol. 1–2, № 3. s. 313–319.
22. Bessenyei J. A Magyarországi Boszorkányság Forrásai I. Budapest: Balassi Kiadó, 1997.
23. Komáromy A. Magyarországi boszorkányperek oklevéltára. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1910.
24. Lehoczky T. Beregmegyei boszorkány-perek // Hazánk, Történelmi Közlöny. 1887. Vol. 7. s. 296–306.
25. Diószegi V. A pogány Magyarok Hitvilága. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967.
26. Luby M. Táltosokról és lidércekről (Babonás történetek I-V.) // Ethnographia. 1928. № 39. s. 117–119.
27. Bayat F. Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019.
28. Drenkova N.P. Altay ve Teleüt Türklerinde Şamanizm / trans. Bağcı A. Ankara: Türk Kültür Araştırma Enstitüsü, 2014.
29. Lehoczky T. Beregvármegye monográfiája. Ungvár: Pollacsek Miksa, 1881. Vol. 2.

30. Luby M. Bábaelte babona. Budapest: Szerző Kiadása, 1936.
31. Kálmány L. Összeférhetetlen Tátosainkról // Ethnographia. 1917. s. 260–266.
32. Kodolányi J. A táltos a magyar néphagyományban // Ethnographia. 1945. Vol. 56. s. 31–37.
33. Solymossy S. A magyar ősi hitvilág. A táltos. // Magyarság Néprajza IV. A Magyarság szellemi néprajza / ed. Viski K. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1937. Vol. 4. s. 340–382.
34. Eliade M. Shamanism : archaic techniques of ecstasy. Princeton: Princeton University Press, 1974.
35. Karcsay G. Népismeai Adalékok // Új Magyar Muzzeum. 1851. Vol. 2. s. 495–503.
36. Ipolyi A. Magyar mythologia. Budapest: Zajti F., 1854.
37. Pócs É. Shamanism or Witchcraft? The Táltos Before the Tribunals // Witchcraft and Demonology in Hungary and Transylvania / ed. Klaniczay G., Pócs É. Cham: Palgrave Macmillan, 2017. s. 221–290.
38. Bodgál F. Egy miskolci “tátos” 1741-ben // Néprajzi Közlemények. 1960. Vol. 5, № 3–4.
39. Szűcs S. Táltosok és boszorkányok a Nagy-Sárréten // Ethnographia. 1936. Vol. 47. s. 39–48.
40. Szilágyi L. Hajdúnánási Népnyelvi Szövegek // A Magyar Népnyelv. 1941. № III. s. 353–357.
41. Ilona P.M. Sárrétudvari hiedelmek // Néprajzi Közlemények / ed. Takács L. 1967. Vol. 12, № 1–2. s. 23–225.
42. Ferenczi I. A táltos és a garabonciás képze a jugoszláviai magyaroknál // Ethnographia. 1974. Vol. 85. s. 262–275.
43. Luby M. Babonás történetek // Ethnographia. 1927. № 38. S. 206–208.
44. Demény I.S. Bika képében viaskodó táltosok a régi Kínában // Honismeret. 1993. Vol. 21, № 4. S. 66–70.
45. Schram F. Magyarországi boszorkányperek, 1529-1768. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970. Vol. 1.
46. Bayat F. Türk Şaman Metinleri Efsaneler ve Memoratlar. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2019. 300 s.
47. Schram F. Magyarországi boszorkányperek, 1529-1768. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983. Vol. 3.
48. Korda Í. Tájszók // Magyar Nyelvőr. 1886. № 15.
49. İnan A. Altay Şamanlığına Ait Materyaller // Makaleler ve İncelemeler. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020. Vol. 1. S. 404–453.
50. Sagalayev A.M. et al. Güney Sibiry Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri / trans. Ergun M. Kömen Yayınları, 2013. Vol. 2 İnsan ve Toplum.
51. İnan A. Yakut Şamanizmindeki İjä Kıl // Makaleler ve İncelemeler. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020. Vol. 1. s. 458–461.

Андатпа

Дәстүрлі түркі наным-сенімдерімен және/немесе шаманизммен байланысты әдебиеттерде, түр құбылту, жануардың бейнесіне ауысу, Фин-угор және Еуразиялық шаманизмде маңызды құбылыс ретінде алдымызға шығады. Түр құбылту, шаманизмге қатысты көптеген аңыздар мен естеліктерде кездесетін өте кең таралған мотив түрі, сонымен қатар, әлемнің көптеген аймақтарында пішіннің өзгеруі немесе

метаморфоз деп аталады. Бұл құбылыстар әлемдік сипатты көрсеткендігі секілді, ұлттық сипаттағы қасиеттерге де ие. Түрік-Алтай шаманизміндегі бұл құбылыс түр құбылту жүздеген жылдар бойы түріктермен бірге өмір сүрген мажарлардың ежелгі діни сенімдерінде Талтос деп аталатын тұлғалар шеңберіндегі сенім мәдениеті төңірегінде көрінеді. Бұл зерттеуде фольклорлық жазбаларда орын алған Мажар жадыгөй алқасының құжаттары және Талтостың жауынгерлік мотивтері, негізінен бұқа немесе от түрінде қарастырылды. Мақсатымыз мажарлық Талтос бейнесі мен Еуразия-түрік шамандығын салыстыра отырып, арасындағы байланысын анықтау болды.

Кілт сөздер: Талтос, бұқа, күрес, шаман, түр құбылту
(Метехан АЙДЫН. МАЖАР ҚҰЖАТТАРЫНДАҒЫ ТАЛТОСТАР КҮРЕСІ)

Аннотация

Принятие облика животного, которое в тюркских традиционных верованиях и/или шаманизме называется метаморфозами, также является важным явлением в финско-угорском и евразийском шаманизме. Преображение, очень распространенный мотив, встречающийся во многих легендах и воспоминаниях о шаманизме. Эти явления содержат как национальные черты, так и общечеловеческие. Это явление, именуемое в тюркско-алтайском шаманизме как «дон дегиштирме» (метаморфоза), появилось и в традиционной религии венгров, веками живших вместе с тюрками. В этом исследовании будет проанализирован мотив борьбы Талтоса, который в основном встречается в виде быков или пламени, который появляется в судебных процессах над ведьмами и фольклорных записях, и будут представлены некоторые примеры из этих записей. Целью данного исследования является формирование точки соприкосновения для сравнения между венгерским Талтосом и евразийско-турецким шаманизмом.

Ключевые слова: Талтос, бык, борьба, шаман, метаморфозы
(Метехан АЙДЫН. БОРЬБА ТАЛТОСА В ВЕНГЕРСКИХ ДОКУМЕНТАХ)